

Percepcija poželjnih osobina potencijalnih partnera kod adolescenata s oštećenjem vida

---

Mrkonjić, Nives

Master's thesis / Diplomski rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Education and Rehabilitation Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:158:547316>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-06-30**

Repository / Repozitorij:

[Faculty of Education and Rehabilitation Sciences - Digital Repository](#)

Sveučilište u Zagrebu
Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet

Diplomski rad

Percepcija poželjnih osobina potencijalnih partnera kod
adolescenata s oštećenjem vida

Nives Mrkonjić

Zagreb, rujan, 2022.

Sveučilište u Zagrebu
Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet

Diplomski rad

Percepcija poželjnih osobina potencijalnih partnera kod
adolescenata s oštećenjem vida

Nives Mrkonjić

Prof.dr.sc. Tina Runjić

Zagreb, rujan, 2022.

Izjava o autorstvu rada

Potvrđujem da sam osobno napisala rad *Percepcija poželjnih osobina potencijalnih partnera kod adolescenata s oštećenjem vida* i da sam njegova autorica.

Svi dijelovi rada, nalazi ili ideje koje su u radu citirane ili se temelje na drugim izvorima jasno su označeni kao takvi te su adekvatno navedeni u popisu literature.

Nives Mrkonjić

Zagreb, rujan 2022.

ZAHVALA

Zahvaljujem mentorici prof. dr. sc. Tini Runjić na prenesenom znanju, usmjeravanju i savjetima tijekom pisanja ovog diplomskog rada.

Također, zahvaljujem se djelatnicima Centra za odgoj i obrazovanje „Vinko Bek“, a ponajviše sudionicima ovog istraživanja na izdvojenom vremenu, suradnji i doprinosu.

Najveće hvala mojoj obitelji, dečku i prijateljima na bezuvjetnoj podršci i razumijevanju tijekom svih ovih godina studiranja.

Ime i prezime studentice: Nives Mrkonjić

Ime i prezime mentorice: prof. dr. sc. Tina Runjić

Program/modul na kojem se polaže diplomski ispit: Edukacijska rehabilitacija, Rehabilitacija osoba oštećena vida

Sažetak

Formiranje romantičnih veza sastavni je dio socijalnog razvoja u adolescenciji, a upoznavanje potencijalnih partnera proces je koji tome prethodi. Preferencije određenih osobina pri izboru partnera služe kako bi se procijenilo je li određena osoba poželjniji potencijalni partner u odnosu na druge osobe, a upravo osjetilo vida ima važnu ulogu u tom procesu procjene. Uzevši u obzir da se adolescenti s oštećenjem vida zbog prirode svog oštećenja, ne mogu u potpunosti osloniti na vizualne informacije prilikom odabira potencijalnog partnera, njihova se percepcija poželjnih osobina može razlikovati u odnosu na percepciju poželjnih osobina potencijalnih partnera kod videćih vršnjaka.

Cilj ovog rada je dobiti uvid u potencijalne razlike u percepciji poželjnih osobina potencijalnih partnera kod adolescenata s oštećenjem vida s obzirom na njihov spol i stupanj oštećenja vida. Također, ovim radom žele se utvrditi i pojedina obilježja romantičnih veza adolescenata s oštećenjem vida, ali i steći uvid u njihovu samoprocjenu znanja u području spolnosti. U istraživanju je sudjelovalo dvanaest adolescenata s oštećenjem vida u dobi između sedamnaeste i dvadeset i prve godine života. Sudionici su učenici s oštećenjem vida koji pohađaju program redovne srednje škole ili redovni srednjoškolski obrazovni program Centra za odgoj i obrazovanje „Vinko Bek“. U svrhu istraživanja, podatci su se prikupljali pomoću upitnika *Important characteristics in a romantic partner* te tvrdnji i pitanja vlastite konstrukcije. Rezultati su obrađeni na deskriptivnoj razini koristeći standardni Statistički paket za društvena istraživanja. Rezultati ovog istraživanja su pokazali da adolescenti s oštećenjem vida dijele sličnu percepciju „idealnog partnera“ te više vrednuju važnim one osobine potencijalnog partnera za koje nije nužna vizualna procjena, iako uočene su određene razlike s obzirom na spol i stupanj oštećenja vida u percepciji važnosti osobina vezanih uz fizički izgled partnera/ice, kao i u pogledu konzumiranja alkohola i cigareta. Također, uočene su razlike i u pogledu iskustva romantične veze. Adolescentice u odnosu na adolescente, slabovidni adolescenti u odnosu na slijepce te adolescenti koji pohađaju Centar za odgoj i obrazovanje „Vinko Bek“ i oni koji koriste uslugu smještaja, imaju više iskustva u pogledu romantičnih veza. Nadalje, adolescenti s oštećenjem vida smatraju da su dovoljno educirani o područjima vezanim uz spolnost, a kao najčešći izvor informacija o spolnosti navode obitelj. Rezultati ovog istraživanja se zbog relativnog malog uzorka ne mogu generalizirati na cijelu populaciju adolescenata s oštećenjem vida, ali su ipak značajni jer nam pružaju uvid u moguće razlike i sličnosti kod adolescenata s oštećenjem u području romantičnih veza, percepcije poželjnih osobina i spolnog razvoja.

Ključne riječi: oštećenje vida, adolescencija, romantična veza, poželjne osobine partnera, spolni razvoj

Abstract

The formation of romantic relationships is an integral part of social development in adolescence. Meeting potential partners is a process that precedes the formation of romantic relationships. Preferences for certain characteristics when choosing a partner are used to assess whether a certain person is a more desirable potential partner compared to other people, and the sense of sight plays an important role in this assessment process. However, considering that adolescents with visual impairment due to the nature of their impairment cannot fully rely on visual information when choosing a potential partner, their perception of desirable characteristics may differ from the perception of desirable characteristics of potential partners among their sighted peers.

The aim of this work is to gain insight into the potential differences in the perception of the desirable characteristics of potential partners among visually impaired adolescents with regard to their gender and degree of visual impairment. Also, this work aims to determine some features of the romantic relationships of visually impaired adolescents, as well as gain insight into their perception of knowledge in the field of sexuality. Twelve adolescents with visual impairment between the ages of seventeen and twenty-one participated in this research. The participants are visually impaired students who attend the regular high school program or the high school education program at the Center for Rehabilitation and Education "Vinko Bek". For the purpose of the research, data were collected using the *Important characteristics in a romantic partner* - questionnaire and self-constructed statements and questions. The results were processed at a descriptive level using the standard Statistical Package for Social Research. The results of this research showed that adolescents with visual impairment share a similar perception of the "ideal partner" and they consider more important the qualities of a potential partner that do not require a visual assessment, although certain differences were observed with regard to gender and the degree of visual impairment in the perception of the importance the physical appearance of the partner, as well as regarding the consumption of alcohol and cigarettes. Also, differences were observed regarding the experience of a romantic relationship. Adolescent girls compared to adolescent boys, as well as partially sighted adolescents compared to blind, have more experience in romantic relationships. Furthermore, adolescents with visual impairment believe that they are sufficiently educated about areas related to sexuality, and they cite the family as the most common source of information about sexuality. Although the results of this research cannot be generalized to the entire population of visually impaired adolescents due to the relatively small sample, they are still significant because they provide us an insight into possible differences and similarities among visually impaired adolescents in the field of romantic relationships, perception of desired traits and sexual development in visually impaired adolescents.

Key words: visual impairment, adolescence, romantic relationship, desirable characteristics of a partner, sexual development

SADRŽAJ

1. UVOD.....	1
1.1. <i>Adolescencija.....</i>	1
1.2. <i>Obilježja psihosocijalnog razvoja adolescenata s oštećenjem vida.....</i>	2
1.3. <i>Socijalne vještine i socijalna kompetencija adolescenata s oštećenjem vida.....</i>	3
1.4. <i>Socijalne mreže adolescenata s oštećenjem vida.....</i>	3
2. RAZVOJ ROMANTIČNIH VEZA U ADOLESCENCIJI.....	4
2.1. <i>Specifičnosti razvoja romantičnih veza u adolescenciji.....</i>	4
2.2. <i>Specifičnosti razvoja romantičnih veza kod adolescenata s oštećenjem vida.....</i>	5
3. SPOLNI RAZVOJ ADOLESCENATA S OŠTEĆENJEM VIDA.....	7
3.1. <i>Obilježja spolnog razvoja adolescenata s oštećenjem vida.....</i>	7
4. PERCEPCIJA POŽELJNIH OSOBINA POTENCIJALNIH PARTNERA.....	9
4.1. <i>Percepcija poželjnih osobina – razlike u odnosu na spol.....</i>	9
4.2. <i>Uloga osjetila vida u percepciji poželjnih osobina.....</i>	9
4.3. <i>Percepcija poželjnih osobina – razlika između videćih osoba i osoba s oštećenjem vida.....</i>	11
4.4. <i>Percepcija poželjnih osobina kod adolescenata.....</i>	13
4.5. <i>Percepcija poželjnih osobina – razlika između videćih adolescenata i adolescenata s oštećenjem vida.....</i>	14
5. ISTRAŽIVANJE.....	15
5.1. <i>Cilj istraživanja.....</i>	15
5.2. <i>Problem istraživanja.....</i>	15
5.3. <i>Hipoteze.....</i>	16
6. METODE ISTRAŽIVANJA.....	17
6.1. <i>Opis istraživačkog instrumenta.....</i>	17
6.2. <i>Način provođenja istraživanja.....</i>	19
6.3. <i>Uzorak.....</i>	20
6.4. <i>Metode obrade podataka.....</i>	24
7. REZULTATI ISTRAŽIVANJA I RASPRAVA.....	25
7.1. <i>Rezultati.....</i>	25
7.2. <i>Rasprava.....</i>	43
8. ZAKLJUČAK.....	50
9. POPIS LITERATURE:.....	51
10. PRILOZI.....	56

1. UVOD

1.1. Adolescencija

Adolescencija je razvojno razdoblje koje je okarakterizirano značajnim promjenama u tjelesnom, psihološkom, emocionalnom i socijalnom razvoju pojedinca (Kuzman, 2009). Adolescencija se kao razvojno razdoblje dijeli u tri faze: rana, srednja i kasna adolescencija. Rana adolescencija započinje oko 10. godine i traje do 14. godine života. Srednja adolescencija obuhvaća razdoblje između 15. i 18. godine, a kasna adolescencija započinje oko 19. godine i proteže se do 22. godine (Rudan, 2004), a prema pojedinim autorima i do 25. godine života (Huurre, 2000). Mladi se u razdoblju adolescencije suočavaju s nizom razvojnih zadataka kao što su: razvoj vlastitog identiteta, transformacija obiteljskih odnosa, razvoj vršnjačkih veza, formiranje spolnog identiteta, postizanje školskog uspjeha i planiranje profesionalnog razvoja (Furman i Shaffer, 2003). Tijekom adolescencije, rast i razvoj pojedinca odvija se kroz interakciju i uspostavljanje interpersonalnih odnosa s ljudima u njegovoj okolini. Odnosi s roditeljima i vršnjacima od značajne su važnosti jer predstavljaju jedan od izvora socijalne podrške u adolescenciji (Bois-Reymond i Ravesloot, 1994 prema Huurre, 2000), kao i odnosi s braćom i sestrama te učiteljima (Furman i Buhrmester, 1985 prema Huurre, 2000). S vremenom se uočava separacija, odnosno odmak od obiteljskih odnosa te pridavanje veće važnosti ka stvaranju novih odnosa s vršnjacima (Rudan, 2004). Mreže socijalnih kontakata vršnjaka se granaju, a istovremeno se javlja i interes za razvitak romantičnih veza. Odnosi koji se uspostavljaju u tom razdoblju imaju značajan utjecaj na razvoj samopoštovanja, na razvoj spolnog identiteta, na poboljšanje društvenog statusa, te pridonose razvoju povezanosti i privrženosti s vršnjacima. (Retznik i sur., 2017). Adolescencija sama po sebi predstavlja osjetljivo razdoblje psihosocijalnih izazova i fizičkih promjena kako za mlade bez teškoća, tako i za one s teškoćama. Suočavanje s navedenim razvojnim zadacima za adolescente s teškoćama može biti još zahtjevnije jer se oni u razdoblju adolescencije suočavaju s vlastitim psihosocijalnim promjenama unutar okoline koja im vrlo često ne pruža adekvatnu razinu podrške. U razdoblju kao što je adolescencija kada samovrednovanje postaje sve izraženije, a društveni status među vršnjacima sve važniji, prisutnost teškoće kod pojedinca dovodi do dublje analize i procjene od strane vršnjaka u pogledu njihove fizičke privlačnosti, osobnih karakteristika te prihvatljivosti osobe s teškoćama kao prijatelja ili partnera (Gatens – Robinson i Rubin, 2001 prema Gordon, Tschopp i Feldman, 2004) što se posljedično može odraziti na psihosocijalni razvoj pojedinca s teškoćom.

1.2. Obilježja psihosocijalnog razvoja adolescenata s oštećenjem vida

Na socijalno sazrijevanje adolescenta s teškoćama u razdoblju adolescencije ne utječu samo tjelesne i psihosocijalne promjene koje se događaju, već i specifična priroda same teškoće (McAnarney, 1985 prema Huurre, Komulainen i Aro, 1999). Univerzalni stresori povezani s teškoćama, kao što su nepredvidljivost i socijalna stigma, ograničavaju sposobnost održavanja i restrukturiranja interpersonalnih odnosa. Teškoća, kao što je oštećenje vida odražava se na odnos pojedinca s njegovom obitelji i prijateljima, a upravo ti odnosi imaju ključnu ulogu u pružanju podrške osobi u njezinu suočavanju s teškoćom (Lyons, Sullivan, i Ritvo, 1995; Sacks i Wollfe, 1998, prema Kef, 2002). Ulaskom u razdoblje adolescencije razvijanje socijalnih odnosa s vršnjacima postaje sve važnija komponenta za razvoj zdravog stupnja samopoštovanja i samopoimanja kod adolescenta s oštećenjem vida (Sacks i Wollfe, 2006). Istraživanja su pokazala kako pozitivni odnosi s prijateljima značajno pridonose poboljšanju razine samopoštovanja kod adolescenata s oštećenjem vida (Huurre i sur., 1999). Također, izlaženje s osobama suprotnog spola i prvi romantični odnosi pridonose uravnoteženom i normalnom razvoju adolescenta te pozitivno utječu na njegovo mentalno zdravlje (Zarevski, 1992). Autori koji su se u svojim istraživanjima bavili usporedbom samopoimanja (tzv. self – concept) i samopoštovanja kod adolescenata s oštećenjem vida i njihovih videćih vršnjaka, došli su do spoznaje kako ne postoji značajna razlika u razini samopoštovanja i samopoimanja između adolescenata s oštećenjem vida i njihovih videćih vršnjaka (Huurre i sur., 1999; Huurre, 2000; Kef, 2002; Lifshitz, Hen i Weisse, 2007; Garaigordobil i Bernarás, 2009). Međutim, istraživanja jesu pokazala kako adolescentice oštećenjem vida imaju nešto nižu razinu samopoštovanja u odnosu na videće adolescentice (Huurre i sur., 1999; Huurre, 2000). Kada se u obzir uzme stupanj oštećenja vida i razlike u psihosocijalnom razvoju između slijepih i slabovidnih, ističe se kako slabovidne osobe iskazuju više poteškoća u psihosocijalnom razvoju u odnosu na slijepe osobe. Slabovidne osobe nerijetko sebe vide kao pojedinca koji ne pripada ni svijetu videćih, a ni svijetu osoba s oštećenjem vida, što može rezultirati nižom razinom samopoimanja i prisutnošću emocionalnih problema (Scholl, 1986 prema Huurre, 2000). A upravo su pozitivno samopoimanje i samopoštovanje ključne komponente u procesu razvoja socijalnih vještina (Sacks i Wolffe, 2006).

1.3. Socijalne vještine i socijalna kompetencija adolescenata s oštećenjem vida

Oštećenje vida može značajno utjecati na socijalni razvoj pojedinca, a ponajviše zato što se gotovo osamdeset i pet posto socijalnog učenja odvija putem osjetila vida (Hill i Blasch, 1980 prema Salleh i Zainal, 2010). Socijalne vještine se u velikoj mjeri razvijaju spontano promatrajući druge, učenjem po modelu i kroz imitaciju (Sacks i Wolffe, 2006). Promatranjem socijalnih interakcija od najranije dobi, djeca urednog razvoja razvijaju socijalne vještine koje pridonose razvoju socijalno kompetentnog pojedinca. Djeca i adolescenti s oštećenjem vida zbog prirode samog oštećenja obično imaju nedovoljno razvijene socijalne vještine, a one su ključne za socijalni razvoj pojedinca kao i za prihvaćanje od strane vršnjaka (Sacks, Kekelis i Gaylord – Ross, 1992). Kod djece s oštećenjem vida koja ne postignu adekvatnu razinu kompetencije u skladu s dobi i koja razvijaju neprikladna socijalna ponašanja, često se javljaju poteškoće u interakciji sa širom socijalnom okolinom (Runjić i Bilić – Precić, 2009).

Socijalni odnosi s vršnjacima postaju sve važniji u razdoblju adolescencije. Adolescenti s oštećenjem vida mogu se suočiti s poteškoćama u njihovom uspostavljanju i održavanju (Veerman, Heppe, Gold i Kef, 2019), osobito iz razloga što oštećenje vida sa sobom povlači teškoće u orijentaciji i kretanju, ali i nižu razinu socijalne kompetencije u odnosu na videće vršnjake (Huurre i Aro, 2000). Zbog teškoća u orijentaciji i kretanju, adolescenti s oštećenjem vida često su manje aktivni u socijalnim aktivnostima te više vremena provode sami kod kuće, a to posljedično dovodi do manjka socijalnog iskustva koje je važno za razvoj socijalne kompetencije (Gold, Shaw i Wolffe, 2010; Kef, 2002 prema Veerman i sur., 2019). Te poteškoće u izgradnji i održavanju uspješnih odnosa s vršnjacima mogu značajno utjecati na psihosocijalni razvoj adolescenta i dovesti ga u rizik od socijalne izolacije (Veerman i sur., 2019).

1.4. Socijalne mreže adolescenata s oštećenjem vida

Adolescenti s oštećenjem vida zbog poteškoća u izgradnji i održavanju socijalnih odnosa s vršnjacima, imaju ograničene mogućnosti socijalne integracije i prihvaćanja od strane vršnjaka (Sacks, Wolffe i Tierney, 1998). Njihove socijalne mreže su često nešto uže u odnosu na socijalne mreže njihovih videćih vršnjaka (Kef, 1997) te pretežito uključuju interpersonalne veze u krugu obitelji (Kef, 2006). Istraživanja su pokazala kako adolescenti s oštećenjem vida imaju manji broj prijatelja, ali i manje iskustva u romantičnim vezama u odnosu na videće vršnjake

(Huurre i Aro, 1998). Takvi rezultati nisu iznenađujući ako se uzme u obzir da adolescenti s oštećenjem vida u usporedbi s videćim adolescentima, značajno manje sudjeluju u socijalnim aktivnostima sa svojim prijateljima nakon škole te više vremena provode sami u pasivnijim aktivnostima (npr. gledanje TV-a, slušanje glazbe, čitanje i drugo). Stoga, adolescenti s oštećenjem vida kada uspostave prijateljstva s vršnjacima, trebaju uložiti više truda u održavanje prijateljstava, a osobito ako se radi o prijateljstvima s videćim adolescentima (Sacks i sur.,1998). Upravo škola predstavlja glavni izvor interakcija i sklapanja prijateljstva među vršnjacima. Za adolescente s oštećenjem vida srednja škola može biti tzv. „socijalni izazov“, osobito stoga što su u hijerarhiji školske kulture adolescenti s oštećenjem vida često viđeni kao manje prihvaćeni učenici (tzv. outsiders) (Rosenblum, 2000). Nadalje, s obzirom da učenici s oštećenjem vida zbog prirode svog oštećenja imaju ograničene mogućnosti oslanjanja na vizualne znakove u svom okruženju, često im je potrebna prilagodba materijala kao i podrška u poboljšanju interakcija s vršnjacima. U takvim se okolnostima učeniku s oštećenjem vida dodjeljuje asistent (tzv. paraeducator) (Harris, 2011). Međutim, istraživanja su pokazala kako asistenti mogu imati negativan utjecaj na interakciju s vršnjacima, odnosno mogu djelovati kao fizička barijera između učenika s oštećenjem vida i njegovih vršnjaka, a samim time i uspostavljati interakciju s vršnjacima umjesto učenika s oštećenjem vida (Giangreco, Yuan, McKenzie, Cameron i Fialka, 2005).

2. RAZVOJ ROMANTIČNIH VEZA U ADOLESCENCIJI

2.1. Specifičnosti razvoja romantičnih veza u adolescenciji

Adolescencija je razvojno razdoblje unutar kojeg se javlja interes za razvoj romantičnih veza i spolnih odnosa (Regan i Joshi, 2003). Romantična veza u odnosu na druge vršnjačke veze podrazumijeva obostrano prihvaćenu dobrovoljnu interakciju, karakterističan intenzitet osjećaja ljubavi, međusobno povjerenje i intimnost (Collins, Welsh i Furman, 2009). Romantične veze u razdoblju adolescencije mogu imati pozitivne učinke poput poboljšanja razine samopoštovanja kod adolescenata, mogu osigurati viši društveni status među vršnjacima, ali i doprinijeti prevenciji socijalne anksioznosti (Brown, Feining i Furman, 1999 prema Retznik i sur., 2017). Harmonične, pozitivne i uzajamne interakcije unutar romantične veze olakšavaju adolescentima suočavanje s razvojnim zadacima kao što su razvoj autonomije, identiteta i samoregulacije, dok

interakcije koje kod adolescenta izazivaju anksioznost i nesigurnost mogu omesti njihov optimalan psihosocijalni razvoj (Collins, 2003). Postotak adolescenata koji imaju iskustvo romantične veze povećava se s godinama. Rezultati istraživanja koje su proveli Carver i suradnici (2003) na populaciji adolescenata u SAD-u, pokazali su kako je 36% trinaestogodišnjaka, 53% petnaestogodišnjaka i 70% sedamnaestogodišnjaka bilo u romantičnoj vezi u posljednjih 18 mjeseci. Do razdoblja srednje adolescencije, većina je adolescenata imala iskustvo barem jedne romantične veze (Collins i sur., 2009).

Formiranje romantičnih veza sastavni je dio socijalnog razvoja (Connolly i Johnson, 1996). Romantične veze adolescenata najčešće se razvijaju unutar socijalne mreže vršnjaka (Bouche y i Furman, 2003). Kako se socijalne mreže adolescenata granaju, druženja s istospolnim vršnjacima se šire na druženja u miješanoj grupi prijatelja. Samim time, adolescenti imaju više prilika za uspostavljanje romantičnih interakcija s osobama suprotnog spola, kao i za upoznavanje potencijalnog partnera (Connolly, Craig, Goldberg i Pepler, 2004). Adolescenti u početku gledaju na ove nove odnose kao na priliku za zabavu, spolno eksperimentiranje i stjecanje društvenog statusa (Bouche y i Furman, 2003). U razdoblju rane i srednje adolescencije imati dečka ili djevojku (tzv. dating) može biti važnije od same prirode romantičnih interakcija (Brown 1999, Furman i Wehner 1997 prema Bouche y i Furman, 2003). Adolescenti u tom razdoblju često biraju partnera u skladu s očekivanjima vršnjaka iz svojih socijalnih mreža i prema karakteristikama koje osiguravaju visok društveni status unutar skupine, stavljajući veći naglasak na površne značajke partnera (npr. moderna odjeća) i odobravanje od strane drugih (Roscoe i sur., 1987; Zani, 1993 prema Collins, 2003). A upravo popularan ili fizički privlačan partner može osigurati prestiž i poštovanje od strane vršnjaka (Brown 1999, Furman i Wehner 1997 prema Bouche y i Furman, 2003). Ulaskom u ranu odraslu dob, kriteriji odabira partnera se mijenjaju te se veći fokus stavlja na istraživanje potencijala za emocionalnu i fizičku intimnost, a manji fokus na zabavu (Arnett, 2000 prema Shpigelman i Vorobioff, 2021)

2.2. Specifičnosti razvoja romantičnih veza kod adolescenata s oštećenjem vida

Osobe s oštećenjem vida suočavaju se s nizom različitih poteškoća u procesu formiranja romantičnih veza i spolnih odnosa, a ponajviše stoga što su im smanjene mogućnosti prikupljanja informacija putem osjetila vida i što teže uspostavljaju kontakt očima s drugim osobama u okolini (Hicks, 1980). Istraživanja su pokazala kako adolescenti s oštećenjem vida počinju hodati

(tzv. dating), upoznavati potencijalne partnere i doživljavati intimne veze kasnije u odnosu na svoje videće vršnjake. Između 15 i 16 godine života počinju odlaziti na prve romantične spojeve i formirati prve romantične veze (Kef i Boss, 2006; Pinguart i Pfeiffer, 2012). Što se tiče razlika s obzirom na spol, istraživanje koje su proveli Pinguart i Pfeiffer (2012) pokazalo je da mladići s oštećenjem vida započinju svoje prve romantične veze u kasnijoj dobi u odnosu na videće mladiće. Međutim, takvo kašnjenje nije pronađeno za djevojke s oštećenjem vida u odnosu na njihove videće vršnjakinje. Na kasnije formiranje romantičnih veza kod adolescenata s oštećenjem vida utječu brojni čimbenici. Naime, adolescenti s oštećenjem vida imaju uže socijalne mreže, manji broj prijatelja (Kef, 1997; Kef, 2006) i više vremena provode u pasivnijim aktivnostima (Sacks i sur., 1998), a to može rezultirati manjim brojem prilika za upoznavanje potencijalnog partnera. Na društvenim okupljanjima teško im je uočiti privlače li željenu pažnju druge osobe s obzirom da se veći dio inicijalnog udvaranja temelji na neverbalnoj komunikaciji (Sacks i Wolffe, 2006). Također, zbog prirode samog oštećenja teško im je uspostaviti kontakt očima s drugom osobom i procijeniti vizualne znakove kao što su facijalne ekspresije i geste koje mogu biti pokazatelj potencijalnog interesa od strane druge osobe (Hicks, 1980). Uostalom, kako bi privukli potencijalnog partnera trebaju imati samopouzdanje i prihvaćati samog sebe jer sramežljivost i nisko samopoštovanje mogu imati suprotan učinak (Fekler, Bokek – Cohen i Braw, 2020). Nadalje, njihovi vršnjaci mogu imati negativne socijalne stavove u pogledu fizičke privlačnosti, ali i poželjnosti osobe s oštećenjem vida kao potencijalnog partnera. Rezultati jednog istraživanja pokazali su kako studenti bez oštećenja vida iskazuju negativne stavove i emocije u kontekstu hodanja (tzv. dating) s osobama s oštećenjem vida. Strah od reakcije prijatelja imao je značajnu ulogu u formiranju takvih stavova. Studenti bez oštećenja vida vjerovali su da bi reakcije na hodanje s osobom s oštećenjem vida bile pretežito negativne i da bi u konačnici dovele do izbjegavanja od strane njihovih prijatelja (Fichten, Goodrick, Amsel i McKenzie, 1991). Isto tako, roditelji adolescenata s oštećenjem vida značajno utječu na prilike za formiranje romantičnih veza. Adolescenti s oštećenjem vida u odnosu na videće vršnjake, više su ovisni o svojim roditeljima u pogledu mobilnosti i prijevoza (primjerice, roditelji često moraju osigurati prijevoz svom djetetu kako bi otišlo na zabavu s prijateljima). Važno je spomenuti i prezaštićivanje od strane roditelja, koje može djelovati kao barijera za upoznavanje novih vršnjaka i prijatelja (Pinguart i Pfeiffer, 2011). Na manjak prilika za upoznavanje potencijalnih partnera može utjecati i sam kontekst unutar kojeg se upoznavanje drugih osoba odvija. Osobe s

oštećenjem vida svoje potencijalne partnere češće upoznaju u kontekstu obrazovanja ili na radnom mjestu. S druge strane, videće osobe svoje potencijalne partnere češće upoznaju u širem socijalnom kontekstu, primjerice u kafiću ili na zabavi (Trelfa, 2004). Internet i društvene mreže također su često mjesto za upoznavanje potencijalnih partnera. Međutim, društvene mreže za upoznavanje često od pojedinca traže informacije koje mogu otkriti postojanje teškoće. A upravo to može stvarati problem osobama s oštećenjem vida koje su sklonije tu informaciju otkriti u nešto kasnijoj fazi razvoja odnosa (Fekler i sur., 2020). Adolescenti s oštećenjem vida češće koriste školski kontekst za upoznavanje partnera i formiranje romantične veze, a njihovi partneri obično pohađaju istu školu kao i oni (Pinquart i Pfeiffer, 2012). U istraživanju koje su proveli Retznik i suradnici (2017), rezultati su pokazali kako mladi s oštećenjem vida češće za partnera biraju osobu koja također ima oštećenje vida. Takav rezultat može se pripisati ranoj institucionalizaciji djece i adolescenata s oštećenjem vida koja pridonosi druženjima pretežito s vršnjacima s oštećenjem vida.

3. SPOLNI RAZVOJ ADOLESCENATA S OŠTEĆENJEM VIDA

3.1. Obilježja spolnog razvoja adolescenata s oštećenjem vida

Romantične veze doprinose spolnom razvoju adolescenata, a prvi spolni odnosi najčešće se odvijaju u kontekstu romantičnih veza (Royer, Keller i Heidrich, 2009).

Spolnost je središnja komponenta u našem razvoju slike o sebi (Gordon i sur., 2004). Ona obuhvaća aspekte kao što su: spol, rodni identitet, rodne uloge, spolna orijentacija, eroticizam i intimnost (Corona i Funes, 2015, prema Cortínez-López, Cuesta-Lozano i Luengo-González, 2021). Zdrav razvoj spolnosti u adolescenciji podrazumijeva: učenje o intimnosti kroz interakciju s vršnjacima, razumijevanje osobne uloge u interpersonalnim odnosima, uočavanje tjelesnih promjena, prilagodbu na pojavu seksualnih poriva i prva spolna iskustva, učenje o socijalnim standardima i praksi u vezi sa spolnim izražavanjem te razumijevanje i uvažavanje reproduktivnih procesa (Bukowski, Sippola i Brender, 1993 prema Furman i Shaffer, 2003). Na spolno ponašanje mladih pretežito utječu osobne značajke pojedinca, ali i obitelj, školsko okruženje, a ponajviše vršnjaci (Kuzman, 2009). Stoga, socijalna izolacija od strane vršnjaka koju adolescenti s teškoćama doživljavaju može rezultirati: smanjenim mogućnostima za učenje o spolnosti kroz interakciju s vršnjacima, manjkom prilika za sudjelovanje u spolnom eksperimentiranju i razvoju socijalnih vještina koje su potrebne za uspostavljanje spolnih odnosa

(Shandra i Chowdhury, 2012). Osim socijalne izolacije, na manjak znanja u području spolnosti utječu i roditelji koji su pretežito usredotočeni na brigu o svom djetetu, nemaju dovoljno znanja o utjecaju teškoće na spolni razvoj djeteta (Gordon i sur., 2004) te su često skloni i prezaštićivanju što posljedično dovodi do ograničenog pristupa informacijama o spolnosti (Duh, 2000).

Spolni razvoj adolescenata s oštećenjem vida ima jednake karakteristike kao i spolni razvoj videćih adolescenata. Oštećenje vida ne umanjuje njihov spolni interes, ali može utjecati na njihovu sliku o sebi kao seksualno poželjnog partnera, kao i na njihovu mogućnost odabira partnera (Bezerra i Pagliuca, 2010). U usporedbi s videćim adolescentima, adolescenti s oštećenjem vida imaju manje znanja u području spolnosti, a njihov primarni izvor informacija o spolnosti su najčešće roditelji i učitelji, dok su za videće adolescente to prijatelji (Duh, 2000). Istraživanje koje su proveli Kef i Boss (2006) na populaciji adolescenata s oštećenjem vida, pokazalo je da 92% adolescenata percipira da ima dovoljno znanja o spolnosti. Najveći broj informacija o spolnosti dobivaju upravo od roditelja, a potom od medija (internet, TV i knjige). Manji postotak (19,4%) njih smatra prijatelje glavnim izvorom informacija i to su u značajnijoj mjeri mladići. Što se tiče roditeljskog prezaštićivanja, gotovo polovina sudionika smatra da ih roditelji previše štite, a pojedini su doživjeli i protivljenje od strane obitelji po pitanju spolnosti i ostvarivanju romantičnih veza. Iako adolescenti s oštećenjem vida nemaju jednaku razinu znanja o spolnom zdravlju i spolnim ponašanjima kao i njihovi videći vršnjaci (Krupa i Esmail, 2010), oni stupaju u spolne odnose u sličnim omjerima kao i oni (Kelly i Kapperman, 2012). Adolescenti s oštećenjem vida u prosjeku stupaju u spolne odnose s 18.5 godina, iako su mladići skloniji stupiti u spolne odnose i nešto ranije u odnosu na djevojke (Kef i Boss, 2006). Rezultati istraživanja koje su proveli Kelly i Kapperman (2012) na populaciji videćih adolescenata i adolescenata s oštećenjem vida u dobi od 19 do 23 godine, pokazali su kako adolescenti s oštećenjem vida stupaju u prve spolne odnose dvije do tri godine kasnije u odnosu na videće adolescente. Gotovo 70% videćih adolescenata stupilo je u prve spolne odnose do završetka srednje škole, a više od polovice adolescenata s oštećenjem vida stupilo je u spolni odnos do ulaska u ranu odraslu dob. Nešto kasnije stupanje adolescenata s oštećenjem vida u prve spolne odnose, može se pripisati njihovoj socijalnoj izolaciji.

4. PERCEPCIJA POŽELJNIH OSOBINA POTENCIJALNIH PARTNERA

4.1. *Percepcija poželjnih osobina – razlike u odnosu na spol*

Preferencije pri izboru partnera definiraju se kao kognitivne ili mentalne reprezentacije o karakternim osobinama koje ljudi priželjkuju prilikom odabira partnera (Campbell i Wilbur, 2009; Shackelford, Schmitt i Buss, 2005 prema Boxer, Noonan i Whelan, 2015). Preferencije služe kao evaluacija potencijalnog partnera, odnosno kako bi se procijenilo je li određena osoba poželjniji potencijalni partner u odnosu na druge osobe (Scheller, Matorres, Tompkins, Little i de Sousa, 2021). Muškarci i žene pokazuju slične preferencije pri izboru partnera u pogledu određenih poželjnih osobina. Istraživanja su pokazala da oba spola preferiraju partnere koji su pouzdani, emocionalno stabilni i s kojima dijele uzajamnu ljubav i međusobnu privlačnost (Buss, Shackelford, Kirkpatrick i Larsen, 2001). Osim toga, i žene i muškarci preferiraju partnere koji su inteligentni, ljubazni, puni razumijevanja, zdravi i s kojima dijele slične vrijednosti, svjetonazore i karakterne osobine (Buss, 2008 prema Marzoli, Havlicek i Roberts, 2017). Međutim, između muškaraca i žena postoje i određene razlike u percepciji poželjnih osobina partnera, koje su se pokazale dosljednima kroz povijest i različite kulture. Muškarci najčešće preferiraju partnericu koja je mlada, fizički privlačna osoba te koja želi imati djecu i obitelj. S druge strane, žene preferiraju partnera koji je ambiciozan, dobrog financijskog stanja i koji ima visok društveni položaj (Buss, 1989; Buss i sur., 2001). S promjenama u društvu, nastale su i promjene u percepciji poželjnih osobina. Povećanim mogućnostima obrazovanja i zapošljavanja, ženama je pružena prilika za financijsku neovisnost, a to je dovelo do toga žene pri odabiru partnera više ne pridaju značajnu pažnju dobrom financijskom stanju. S druge strane, muškarci počinju više vrednovati društveni i financijski status žena (Conley, 2007). Što se tiče fizičke privlačnosti, žene počinju percipirati fizički izgled potencijalnog partnera kao važan, ali i dalje u manjoj mjeri u odnosu na muškarce (Bech-Sørensen i Pollet, 2016).

4.2. *Uloga osjetila vida u percepciji poželjnih osobina*

U odnosu na druga osjetila, osjetilo vida smatra se najvažnijim i najrelevantnijim izvorom informacija o socijalnoj okolini (Sorokowska, Oleszkiewicz i Sorokowski, 2018). Međutim, kada se govori o korištenju osjetilnih informacija u procesu odabira partnera, uočene su određene razlike kod videćih osoba s obzirom na spol. Istraživanja su tako pokazala da u procesu odabira

potencijalnog partnera/ice, muškarci smatraju osjetilo vida najvažnijim izvorom informacija, dok je za žene to osjetilo njuha, odnosno olfaktorne informacije (Havlicek i sur., 2008). S obzirom da vid ima važnu ulogu u procjeni pojedinih karakteristika osobe, važno je istražiti kako oštećenje vida može utjecati na preferencije pri izboru partnera, odnosno na percepciju poželjnih osobina. Primjerice, osobe s oštećenjem vida zbog prirode samog oštećenja, ne mogu u potpunosti vizualno procijeniti fizičku privlačnost potencijalnog partnera. Unatoč tome, osobe s oštećenjem vida mogu dobiti informacije o fizičkoj privlačnosti potencijalnog partnera koristeći se i informacijama iz drugih osjetila, odnosno putem sluha, njuha i dodira. Osjetilo sluha može pružiti informacije o visini i težini osobe (Scheller i sur., 2021) Također, glas osobe može dati informaciju o njezinim godinama, zdravlju, podrijetlu, obrazovanju i socio-ekonomskom statusu (Trelfa, 2004). Nadalje, putem njuha se mogu dobiti informacije o tjelesnom mirisu i osobnoj higijeni pojedinca, a fizičke karakteristike osobe mogu se procijeniti putem dodira. Međutim, „istraživanje“ lica ili tijela potencijalnog partnera putem dodira obično nije socijalno prihvatljivo, osim u slučaju kada je prethodno već uspostavljen određen stupanj intimnosti između dvije osobe (Scheller i sur., 2021). Sorokowska i suradnici (2018) proveli su istraživanje s ciljem da utvrde koje osjetilne informacije (osim informacija dobivenih putem vida) smatraju važnim osobe s oštećenjem vida, a koje videće osobe prilikom odabira partnera. Rezultati su pokazali da slijepe osobe percipiraju auditivne informacije značajno važnijim u odnosu na videće osobe. S druge strane, dodir se pokazao se najmanje važnim osjetilom među slijepim osobama. Njuh, odnosno olfaktorne informacije pokazale su se značajno važnijim izvorom informacija kod videćih osoba u odnosu na druge osjetilne informacije. Osim informacija dobivenih putem osjetila, važan izvor informacija o potencijalnom partneru za osobe s oštećenjem vida su i osobe iz njihove okoline. Obitelj, prijatelji i vršnjaci mogu imati značajan utjecaj u procesu odabira partnera. Na temelju njihovih dojmova o potencijalnom partneru, osobe s oštećenjem vida mogu kreirati određeno mišljenje. Osim toga, članovi obitelji mogu vršiti pritisak na pojedinca s oštećenjem vida, uvjeravajući ga da se prilikom odabira partnera pridržava određenih društvenih normi (primjerice, koja je dob, rasa i religija prihvatljiva) te na taj način utjecati na njihov odabir partnera. Međutim, postoje i određene karakteristike osobe za čiju procjenu nisu nužne vizualne informacije. Primjerice, osoba s oštećenjem vida kroz razgovor s potencijalnim partnerom, može dobiti značajne informacije o nekim njenim osobinama, inteligenciji osobe, njezinim vrijednostima, socijalnim i roditeljskim vještinama (Trelfa, 2004).

4.3. *Percepcija poželjnih osobina – razlika između videćih osoba i osoba s oštećenjem vida*

Iako vizualne informacije imaju značajnu ulogu u percepciji poželjnih osobina i u procesu odabira partnera, osobe s oštećenjem vida mogu percipirati određene osobine jednako važnim kao i videće osobe (Trelfa, 2004). U prilog tome govore i rezultati istraživanja koje su proveli autori Chilwawar i Sriram (2019). Cilj istraživanja bio je utvrditi percepciju poželjnih osobina potencijalnih bračnih partnera kod osoba s oštećenjem vida koristeći Bussov upitnik preferencija kod partnera (Mate Preferences Questionnaire). U istraživanju su sudjelovale 42 osobe s oštećenjem vida u dobi od 18 do 35 godina. Rezultati su pokazali da muškarci s oštećenjem vida više vrednuju fizičku privlačnost, dok žene s oštećenjem vida smatraju važnijim dobro financijsko stanje partnera. Osim navedenog, žene u odnosu na muškarce smatraju značajno važnijim partnerovu želju za osnivanjem obitelji, da ne konzumira alkohol, da je po prirodi smirena osoba, da se odnosi s poštovanjem prema njenim roditeljima i da nije stupio u spolne odnose prije braka. Brižnost, inteligencija, razumijevanje i zdravlje, još su neke od karakteristika koje žene priželjkuju. Muškarci s druge strane, osim fizičke privlačnosti smatraju značajno važnijom fizičku sposobnost partnera u odnosu na žene. Takav rezultat može odražavati njihovu želju za pronalaskom jednako privlačnog i sposobnog partnera kao i videće osobe. Osim navedenog, muškarcima je važan i dobar smisao za humor, kreativnost i obrazovanje potencijalnog partnera. Oštećenje vida još je jedna odrednica čija se važnost procjenjivala u procesu odabira bračnog partnera. Rezultati su pokazali da je većini prisutnost oštećenja vida manje važan kriterij prilikom odabira bračnog partnera, iako se pokazalo da je ženama u odnosu na muškarce, oštećenje vida irelevantniji kriterij. Uzajamna privlačnost i ljubav te emocionalna stabilnost i zrelost, pokazale su se iznimno važnim karakteristikama kod oba spola, a upravo to se pokazalo i u rezultatima istraživanja koje su proveli Pinguart i Pfeiffer (2012) na populaciji adolescenata s oštećenjem vida i videćih adolescenata. Slični obrasci percepcije poželjnih osobina potencijalnog partnera kod osoba s oštećenjem vida pronađeni su i u istraživanju koje su proveli Fekler i suradnici (2020). U istraživanju se uspoređivala skupina videćih osoba (51) i skupina osoba s oštećenjem vida (55), odnosno njihova percepcija poželjnih osobina potencijalnog partnera, a za usporedbu se koristio Bussov upitnik preferencija kod partnera (Mate Preferences Questionnaire). Rezultati su pokazali da je muškarcima s oštećenjem vida fizička privlačnost značajno važnija nego ženama s oštećenjem vida. Međutim, žene s

oštećenjem vida percipirale su dobro financijsko stanje potencijalnog partnera značajno važnijim u odnosu na muškarce s oštećenjem vida, što je u skladu s prethodnom spomenutim rezultatima istraživanja koje su proveli Chilwarwar i Sriram (2019). Takvi rezultati mogu biti posljedica socijalizacije osoba s oštećenjem vida. Muškarci s oštećenjem vida internalizirali su socijalne nagrade braka s fizički privlačnom ženom, dok su žene s oštećenjem vida internalizirale sklonost prema partneru s dobrim socio – ekonomskim statusom (Fekler i sur., 2020). Osim navedenog, osobe s oštećenjem vida percipirale su urednost, izvršavanje kućanskih poslova i djevičanstvo, značajno važnijim karakteristikama kod partnera u odnosu na videće osobe, dok su videće osobe percipirale zanimljivu osobnost potencijalnog partnera značajno važnijom karakteristikom. Jedno od novijih istraživanja u području percepcije poželjnih osobina kod osoba s oštećenjem vida je ono koje su proveli Scheller i suradnici (2021) s ciljem da utvrde razlike u percepciji poželjnih osobina između videćih osoba i osoba s oštećenjem vida, ali i da istraže koje osjetilne informacije koriste videće osobe, a koje osobe s oštećenjem vida prilikom odabira partnera. U istraživanju su sudjelovale 94 osobe, odnosno 19 slijepih i 28 videćih muškaraca te 19 slijepih i 28 videćih žena. Rezultati su pokazali da videći muškarci percipiraju fizičku privlačnost značajno važnijom u odnosu na slijepu muškarce, dok slijepu žene percipiraju fizičku privlačnost jednako važnom kao i videće žene. Kada se uspoređivala percepcija fizičke privlačnosti s obzirom na spol, pokazalo se da u skupini videćih osoba muškarci percipiraju fizičku privlačnost značajno važnijom u odnosu na žene. Međutim, u skupini slijepih osoba nije pronađena značajna razlika u percepciji fizičke privlačnosti između žena i muškaraca. Rezultati su također pokazali da status vida nema značajan utjecaj na percepciju poželjnosti dobrog društvenog i socio – ekonomskog statusa potencijalnog partnera, kao ni na percepciju važnosti sličnih osobnosti i vrijednosti. Premda, pokazalo se da žene općenito u odnosu na muškarce pridaju veću važnost dobrom društvenom i socio- ekonomskom statusu te smatraju važnim da s partnerom dijele slične osobine i vrijednosti. U procjeni važnosti osjetilnih informacija u procesu odabira partnera, rezultati su pokazali da videći muškarci percipiraju vizualne informacije važnijim u odnosu na slijepu muškarce. S druge strane, slijepu osobe općenito u procesu odabira, smatraju auditivne informacije važnijim izvorom informacije u odnosu na druge osjetilne informacije, a to je u skladu s rezultatima istraživanja koje su proveli Sorokowska i suradnici (2018).

4.4. *Percepcija poželjnih osobina kod adolescenata*

Istraživanja u području percepcije poželjnih osobina partnera, pretežito su usmjerena na muškarce i žene u odrasloj dobi, a manje na adolescente i njihovu percepciju poželjnih osobina. Stoga, postoji svega nekoliko istraživanja koja su se primarno usmjerila na populaciju adolescenata. Kao i kod odraslih, i kod adolescenata postoje određene sličnosti, ali i razlike u percepciji poželjnih osobina s obzirom na spol. Primjerice, rezultati istraživanja koje su proveli Regan i Joshi (2003) pokazali su kako i mladići i djevojke smatraju važnim fizičku privlačnost i karakteristike vezane uz spolne odnose (npr. visok seksualni nagon, strast) kada se procjenjuju osobine partnera za kratku vezu. Međutim, kada se procjenjuju osobine partnera za stabilnu romantičnu vezu, adolescenti su percipirali važnim inteligenciju i humor partnera, što sugerira da djevojke i mladići dijele sličnu percepciju „savršenog“ partnera. Osim humora i inteligencije, istraživanja su pokazala kako djevojke i mladići percipiraju poželjnim iskrenost, ljubaznost i uzajamnu ljubav potencijalnog partnera (Weber i Ruch, 2012). Međutim, razlike u percepciji poželjnih osobina kod adolescenata pronađene su u istraživanju koje su proveli Royer i suradnici (2009). Rezultati su pokazali da mladići i djevojke percipiraju važnim osobine poput iskrenosti, brižnosti, inteligencije, humora prilikom odabira romantičnog partnera. Iako, mladići u odnosu na djevojke percipiraju fizičku privlačnost značajno važnijom osobinom potencijalnog partnera. Rezultati istraživanja koje su proveli Hattori, Castro i Lopes (2013), također su pokazali kako mladići percipiraju fizičku privlačnost važnijom u odnosu na djevojke. Među osobinama kojima su djevojke pridavale veći značaj su: pouzdanost, društveni status i socijalne navike potencijalnog partnera. Ono što je zajedničko djevojkama i mladićima je njihova percepcija važnosti spolnog zdravlja potencijalnog partnera, što govori u prilog tome da žele partnera koji je odgovoran po pitanju svog spolnog zdravlja (Hattori i sur., 2013).

4.5. *Percepcija poželjnih osobina – razlika između videćih adolescenata i adolescenata s oštećenjem vida*

Obrasci percepcije poželjnih osobina potencijalnih partnera kod adolescenata s oštećenjem vida i videćih adolescenata, usporedivi su s percepcijom poželjnih osobina osoba s oštećenjem vida i videćih osoba u odrasloj dobi. U prilog toj tezi govore i rezultati istraživanja koje je proveo Trelfa (2004) na uzorku videćih adolescenata i adolescenata s oštećenjem vida u dobi od 16 do 24 godine, a za usporedbu njihove percepcije poželjnih osobina potencijalnog partnera koristio se Bussov upitnik preferencija kod partnera (Mate Preferences Questionnaire). Rezultati su pokazali da je videćim adolescentima fizička privlačnost značajno važnija u odnosu na adolescente s oštećenjem vida, kao i da je s obzirom na spol, mladićima fizička privlačnost važnija u odnosu na djevojke, iako ne statistički značajno. S druge strane, djevojke pri odabiru partnera smatraju značajno važnim: društveni i financijski status partnera, partnerovu pouzdanost, razinu obrazovanja i želju za osnivanjem obitelji. Uzajamna ljubav i privlačnost, emocionalna zrelost i stabilnost, kao i društvenost, karakteristike su koje adolescenti percipiraju poželjnim kod partnera bez obzira na status vida i spol. Slični obrasci preferencija osobina potencijalnog partnera pronađeni su i u istraživanju koje su proveli Pinguart i Pfeiffer (2012) uspoređujući adolescente s oštećenjem vida i videće adolescente. Rezultati su pokazali da videći adolescenti percipiraju fizičku privlačnost i financijsko stanje partnera značajno važnijim u odnosu na adolescente s oštećenjem vida. Nadalje, usporedbom slabovidnih i slijepih adolescenata, utvrđeno je kako je fizička privlačnost manje važna u slučaju potpune odsutnosti vida. Takav rezultat pokazuje kako dostupnost i korištenje osjetila vida za procjenu osobina potencijalnog partnera uvelike može utjecati na preferencije pri odabiru partnera i oblikovanje koncepta „idealnog partnera“. Međutim, kao što je prethodno spomenuto, informacije o potencijalnom partneru mogu se dobiti i putem drugih osjetila. Osobina koju su sve skupine percipirale najvažnijom je emocionalna zrelost potencijalnog partnera. Premda, pokazalo se da je emocionalna zrelost značajno važnija adolescentima s oštećenjem vida nego videćim adolescentima, što može ukazivati na njihovu tendenciju pridavanja veće važnosti osobinama za koje nije nužna vizualna procjena.

5. ISTRAŽIVANJE

5.1. *Cilj istraživanja*

Primarni cilj ovog istraživanja je ispitati razlike u percepciji poželjnih osobina potencijalnih partnera kod adolescenata s oštećenjem vida s obzirom na spol i stupanj oštećenja vida. Također, istraživanjem se žele utvrditi određena obilježja romantičnih veza kod adolescenata s oštećenjem vida, ali i njihova samoprocjena znanja u području spolnosti.

5.2. *Problem istraživanja*

Adolescencija je razdoblje koje karakterizira ostvarivanje značajnih socijalnih odnosa s vršnjacima, formiranje prvih romantičnih veza i buđenje interesa za prva spolna iskustva. Adolescenti s oštećenjem vida zbog prirode svog oštećenja, psihosocijalnih promjena s kojima se suočavaju, ali i zbog utjecaja okoline, počinju upoznavati potencijalne partnere, formirati prve romantične i intimne veze nešto kasnije u odnosu na videće vršnjake. Istraživanja su pokazala da se zbog nemogućnosti oslanjanja na vizualne informacije prilikom odabira potencijalnog partnera, njihova percepcija poželjnih osobina razlikuje u odnosu na percepciju poželjnih osobina kod videćih vršnjaka. Međutim, pokazalo se da i u populaciji adolescenata s oštećenjem vida postoje određene razlike u percepciji poželjnih osobina s obzirom na spol i stupanj oštećenja vida. Većina istraživanja koja se bave temom percepcije poželjnih osobina kod potencijalnih partnera, primarno su fokusirana na opću populaciju bez oštećenja vida. Postoji svega nekoliko istraživanja koja su se usmjerila na usporedbu percepcije poželjnih osobina potencijalnih partnera kod videćih osoba i osoba s oštećenjem vida. Isto tako, kada se govori o percepciji poželjnih osobina kod adolescenata s oštećenjem vida, istraživanja su više fokusirana na usporedbu s videćim vršnjacima, a manje na razlike u percepciji poželjnih osobina u populaciji adolescenata s oštećenjem vida s obzirom na spol i stupanj oštećenja vida.

Ovim istraživanjem želi se dobiti uvid u postojanje potencijalnih razlika u percepciji poželjnih osobina potencijalnih partnera kod adolescenata s oštećenjem vida s obzirom na njihov spol i stupanj oštećenja vida. Također, istraživanjem se želi utvrditi postoje li razlike u obilježjima romantičnih veza adolescenata s oštećenjem vida s obzirom na: spol, srednju školu koju pohađaju i koriste li uslugu smještaja ili ne. S obzirom da su i spolni odnosi važan aspekt

romantičnih veza, istraživanjem se također želi dobiti uvid u njihovu samoprocjenu informiranosti o spolnosti, ali i u kojoj dobi oni smatraju prihvatljivim stupanje u prve spolne odnose.

U skladu s prethodno navedenom teorijskom podlogom te problemom i ciljem istraživanja, proizlaze sljedeća problemska pitanja:

1. Postoje li razlike u percepciji poželjnih osobina potencijalnih partnera između adolescenata i adolescentica s oštećenjem vida?
2. Postoje li razlike u percepciji poželjnih osobina potencijalnih partnera između slijepih i slabovidnih adolescenata?
3. Postoje li razlike u obilježjima romantičnih veza između adolescenata i adolescentica s oštećenjem vida?
4. Postoje li razlike u obilježjima romantičnih veza adolescenata s oštećenjem vida s obzirom na to pohađaju li redovni srednjoškolski program Centra za odgoj i obrazovanje „Vinko Bek“ ili program redovne srednje škole ?
5. Postoje li razlike u obilježjima romantičnih veza adolescenata s oštećenjem vida s obzirom na to koriste li uslugu smještaja u Centru za odgoj i obrazovanje „Vinko Bek“ ili ne?

5.3. Hipoteze

Iz navedenih problemskih pitanja, proizlaze sljedeće hipoteze:

H1: Postoji razlika u percepciji poželjnih osobina potencijalnih partnera između adolescenata i adolescentica s oštećenjem vida na način da adolescenti s oštećenjem vida percipiraju važnijim osobine vezane uz fizički izgled potencijalnog partnera (*fizička privlačnost, sladak/slatka, dobra fizička forma, mršav/a*), dok adolescentice s oštećenjem vida percipiraju važnijim *dobro financijsko stanje* potencijalnog partnera i njegov društveni status (*vođa u društvu, popularna osoba u društvu*).

H2: Postoji razlika u percepciji poželjnih osobina potencijalnih partnera između slijepih i slabovidnih adolescenata na način da slabovidni adolescenti percipiraju važnijim osobine vezane uz fizički izgled potencijalnog partnera (*fizička privlačnost, sladak/slatka, dobra fizička forma, mršav/a*) u odnosu na slijepe adolescente.

H3: Postoji razlika između adolescenata i adolescentica s oštećenjem vida u pogledu iskustva romantičnih veza na način da adolescentice s oštećenjem vida imaju veći broj romantičnih veza u odnosu na adolescente s oštećenjem vida.

H4: Postoji razlika između adolescenata s oštećenjem vida u pogledu iskustva romantičnih veza na način da adolescenti s oštećenjem vida koji pohađaju redovni srednjoškolski program Centra za odgoj i obrazovanje „Vinko Bek“ imaju veći broj romantičnih veza u odnosu na adolescente s oštećenjem vida koji pohađaju program redovne srednje škole.

H5: Postoji razlika između adolescenata s oštećenjem vida u pogledu iskustva romantičnih veza na način da adolescenti s oštećenjem vida koji koriste uslugu smještaja u Centru za odgoj i obrazovanje „Vinko Bek“ imaju veći broj romantičnih veza u odnosu na adolescente s oštećenjem vida koji ne koriste uslugu smještaja u Centru za odgoj i obrazovanje „Vinko Bek“.

6. METODE ISTRAŽIVANJA

6.1. Opis istraživačkog instrumenta

Za potrebe ovog istraživanja konstruiran je upitnik koji se sastoji od četiri dijela: opći podatci, podatci o obilježjima romantičnih veza adolescenata s oštećenjem vida, podatci o poželjnim osobinama potencijalnih partnera i podatci o spolnosti adolescenata s oštećenjem vida.

Prvi dio upitnika odnosi se na demografske podatke o sudioniku, kao što su spol, dob, stupanj oštećenja vida, vrijeme nastanka oštećenja, prisutnost drugih teškoća, osnovna škola koju je pohađao/la, srednja škola koju pohađa, prisutnost asistenta u nastavi i korištenje usluge smještaja u Centru za odgoj i obrazovanje „Vinko Bek“.

Drugi dio upitnika odnosi se na podatke o obilježjima romantičnih veza kod adolescenata s oštećenjem vida. Pitanja su usmjerena na njihov trenutni status veze, jesu li trenutačno u romantičnoj vezi, jesu li ikada bili u romantičnoj vezi s osobom s oštećenjem vida, smatraju li da je bolje za partnera imati osobu s oštećenjem vida i otežava li oštećenje vida po njima pronalazak

partnera ili ne. Nadalje, za one koji imaju prethodno iskustvo u romantičnim vezama ili su trenutno u romantičnoj vezi, slijedio je dodatni set pitanja kako bi se dobili podaci o tome gdje su upoznali svog sadašnjeg ili bivšeg partnera/icu, kada su započeli svoju prvu romantičnu vezu, koliko su romantičnih veza imali dosad, jesu li ikada bili u vezi s partnerom/icom koji/a nije imao/la oštećenje vida ili koji/a je imao/la neku drugu vrstu teškoće i drugo.

Treći dio upitnika odnosi se na procjenu važnosti poželjnih osobina potencijalnih partnera. Ovaj dio upitnika kombinacija je ICRP upitnika – *Important characteristics in a romantic partner* (Royer i sur., 2009) te tvrdnji i pitanja vlastite konstrukcije. ICRP upitnik obuhvaća 22 karakteristike potencijalnog partnera koje se odnose na karakteristike vezane uz fizički izgled, osobne karakteristike, društvene karakteristike i karakteristike vezane uz rizična ponašanja. Pouzdanost unutarnje dosljednosti ICRP upitnika (Cronbach-ova alfa) iznosi $\alpha = 0.84$. (Royer i sur., 2009). S obzirom da je izvorni upitnik koji je osmišljen od strane Royera i suradnika (2009) pretežito usmjeren na one osobine koje se smatraju važnim u adolescentskoj dobi, od strane autorice diplomskog rada osmišljene su tvrdnje koje predstavljaju one osobine koje se mogu smatrati važnim pri odabiru partnera/ice za dugoročni romantični odnos. Navedene tvrdnje i pitanje u nastavku, osmišljeni su od strane autorice diplomskog rada:

- **5.** Moj/a dečko/cura bi trebao/la biti **strpljiva osoba**.
- **6.** Moj/a dečko/cura bi trebao/la biti **smirena osoba**.
- **9.** Moj/a dečko/cura bi trebao/la biti **pouzdana osoba**.
- **10.** Moj/a dečko/cura bi trebao/la biti **vjerna osoba**.
- **11.** Moj/a dečko/cura bi trebao/la biti **emocionalno zrela osoba** (osoba koja je svjesna svojih osjećaja i vlada njima).
- **12.** Moj/a dečko/cura bi trebao/la biti **samopouzdana osoba** (osoba koja je sigurna u sebe i svoje vrijednosti).
- **15.** Moj/a dečko/cura bi trebao/la biti **društvena osoba**.
- **19.** Moj/a dečko/cura bi trebao/la biti **ambiciozna osoba** (osoba koja ima svoje ciljeve i zna što želi).
- **20.** Moj/a dečko/cura bi trebao/la imati **dobro opće znanje**.
- **23.** Moj/a dečko/cura i ja bi trebali dijeliti **iste životne vrijednosti i stavove**.

- **24.** Moj/a dečko/cura i ja bi trebali dijeliti **zajedničke interese i/ili hobije** (npr. glazba, sport i sl.).
- **25.** Moj/a dečko/cura bi trebao/la **uvažavati moje mišljenje**.
- **26.** Moj/a dečko/cura bi trebao/la **pružati mi podršku u ostvarivanju mojih ciljeva**.
- **33.** Moj/a dečko/cura bi trebao/la **brinuti se o svom spolnom zdravlju**.
- **37.** Koliko Vam je važno da dečko/cura **ne konzumira droge i druge supstance?**

Kako bi se utvrdila važnost pojedine osobine potencijalnog partnera, korištena je skala od tri stupnja važnosti od 1 do 3, pri čemu je **1** – izrazito važno, **2** – donekle važno i **3** – izrazito nevažno. Niži rezultati ukazuju veću važnost određene karakteristike.

Posljednji dio upitnika odnosi se na podatke o spolnosti adolescenata s oštećenjem vida, točnije ispituje se njihova samoprocjena educiranosti u pogledu spolnosti, koji su njihovi izvori informacija vezani uz spolnost i s koliko je godina prema njihovom mišljenju prihvatljivo stupiti u spolne odnose.

6.2. Način provođenja istraživanja

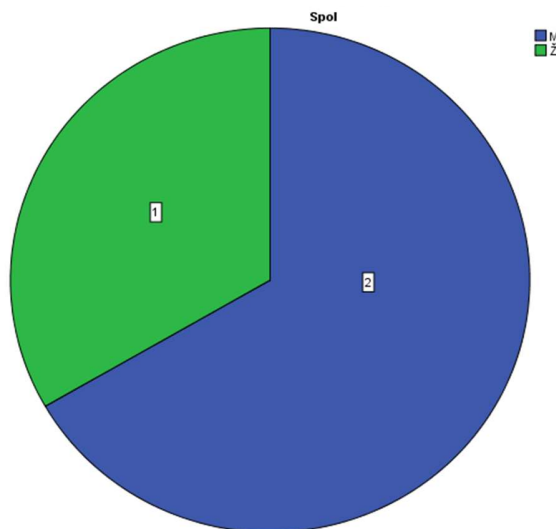
Prije same provedbe istraživanja, kontaktiran je Centar za odgoj i obrazovanje „Vinko Bek“ kako bi se zatražila dozvola za provedbu istraživanja. Nakon što je od strane ravnateljice odobren nacrt istraživanja, dobivena je dozvola za provođenje istraživanja u ustanovi. S obzirom da uzorak istraživanja čine srednjoškolci s oštećenjem vida, kontaktirana je voditeljica Odjela odgoja i psihosocijalne rehabilitacije mladih s kojom su dogovoreni daljnji koraci. Prema uputama voditeljice, izrađen je informirani pristanak za sudjelovanje u istraživanju koji su sudionici dobili na uvid prije same provedbe istraživanja. Ispitanicama je naglašeno kako su njihovi odgovori u potpunosti anonimni te se koriste na povjerljiv način isključivo u svrhu izrade diplomskog rada. Također, naglašeno im je kako je njihovo sudjelovanje dobrovoljno te da ukoliko ne žele odgovoriti na neko od navedenih pitanja, ono će se ostaviti neispunjeno. Informirani pristanak kao i sami upitnik, poslani su voditeljici putem e-mail adrese. Kako bi se u potpunosti osigurala anonimnost, ali i kako bi sudionici odgovorili što iskrenije, upitnici su od strane zaposlenika Centra prilagođeni na uvećani crni tisak i Brailleovo pismo. Za ispunjavanje

jednog upitnika potrebno je bilo izdvojiti 15 do 20 minuta. U skupini slabovidnih sudionika (N=9), 8 ih je ispunjavalo upitnik na uvećanom crnom tisku, dok je 1 ispunjavao upitnik na običnom crnom tisku. U skupini slijepih sudionika (N=3), 2 ih je ispunjavalo upitnik na Brailleovom pismu, a 1 je slijepi sudionik ispunjavao upitnik na običnom crnom tisku uz asistenciju zaposlenika Centra. Istraživanje je provedeno tijekom ožujka 2022. godine.

6.3. Uzorak

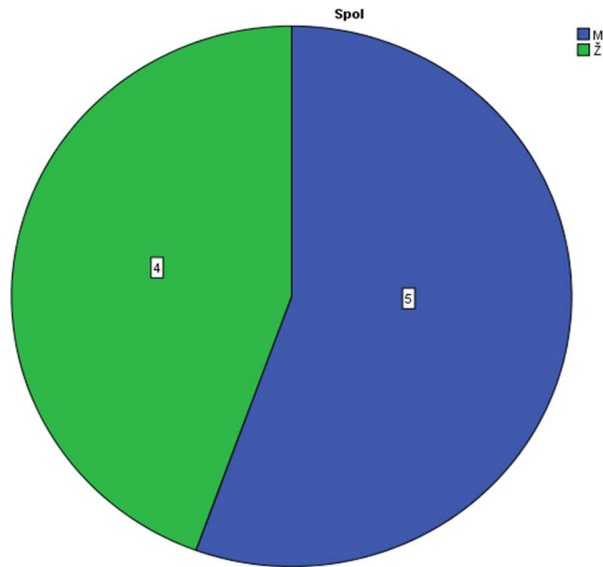
Istraživanje je provedeno na prigodnom uzorku od dvanaest sudionika (N=12). Uzorak čine adolescenti s oštećenjem vida koji su završili redovne osnovne škole i koji trenutno pohađaju program redovne srednje škole ili redovni srednjoškolski obrazovni program Centra za odgoj i obrazovanje „Vinko Bek“. Od cjelokupnog uzorka (N=12), pet je adolescentica s oštećenjem vida (41.7%), a sedam je adolescenata s oštećenjem vida (51.8%). Prema stupnju oštećenja vida, devet je slabovidnih (75%), a tri su slijepa adolescenta (25%).

Grafikon 1. Skupina slijepih sudionika

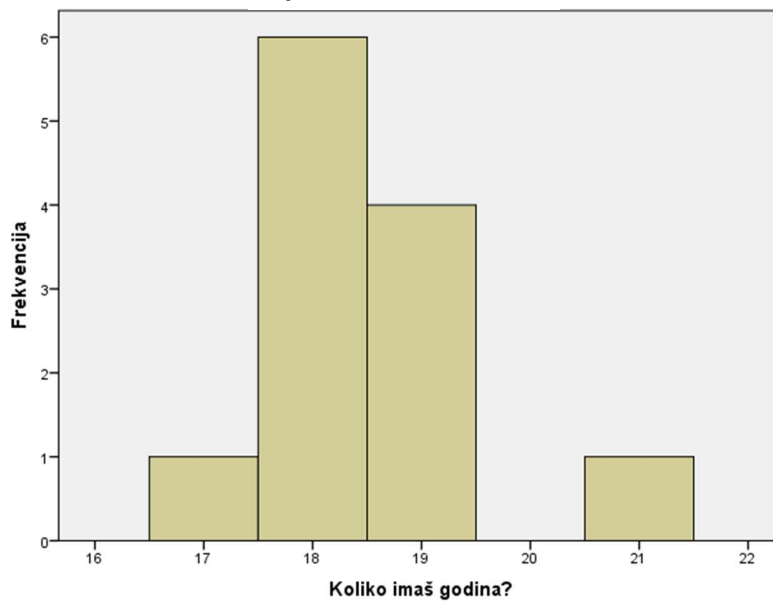
Grafikon 1. prikazuje da skupinu slijepih sudionika čine 2 adolescenta i 1 adolescentica, odnosno skupinu slijepih sudionika čini 66.7% osoba muškog spola i 33.3% osoba ženskog spola.

Grafikon 2. Skupina slabovidnih sudionika

Grafikon 2. prikazuje da skupinu slabovidnih sudionika čini 5 adolescenata i 4 adolescentice, odnosno skupinu slabovidnih sudionika čini 55.6% osoba muškog spola i 44.4% osobe ženskog spola.

Grafikon 3. Dob sudionika

Dob sudionika varira između 17 i 21 godine.

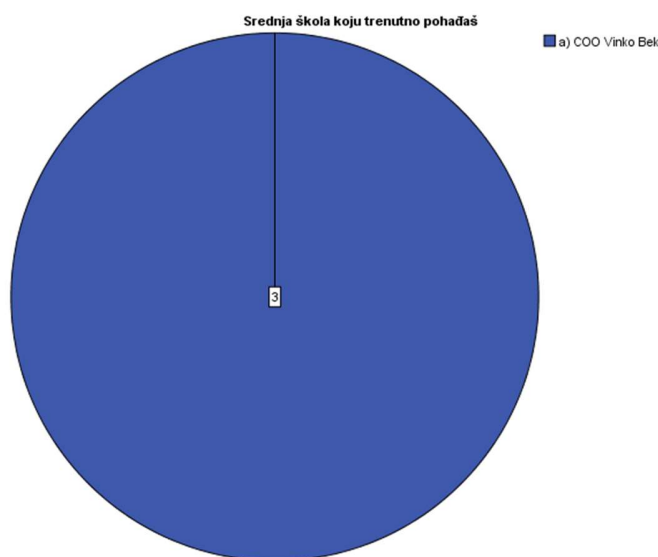
Grafikon 3. prikazuje podjelu uzorka prema njihovoj dobi. Aritmetička sredina godina sudionika iznosi 18,5.

Oštećenje vida je kod sedmero sudionika (58.3%) nastupilo kongenitalno, kod dva sudionika oštećenje vida nastupilo je naknadno (16.7%) , dok tri sudionika (25%) nisu znala točno odrediti kada je nastupilo oštećenje vida. Od dvanaest sudionika (N=12), troje sudionika (25%) navodi da ima prisutne druge teškoće pored samog oštećenja vida. Dva sudionika navode probleme sa srcem, a jedan sudionik navodi motoričke teškoće.

Svi su sudionici (N=12) pohađali redovnu osnovnu školu, a od ukupnog broja sudionika, četiri sudionika (33.3%) navode da su tijekom osnovnoškolskog obrazovanja imali asistenta u nastavi. Od njih četvero, tri sudionika navode da su imali asistenta u nastavi tijekom cjelokupnog osnovnoškolskog obrazovanja, dok jedan sudionik navodi da je imao asistenta u nastavi tijekom viših razreda osnovne škole.

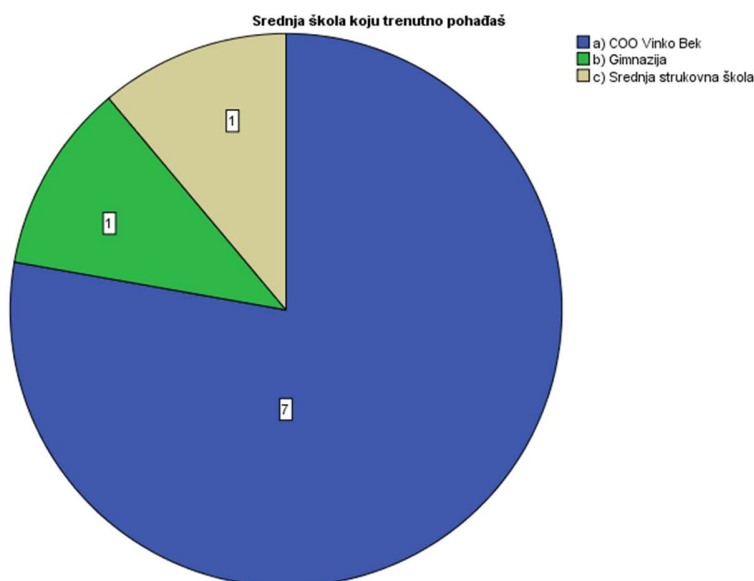
Od dvanaest sudionika (N=12), njih deset (83.3%) trenutno pohađa redovni srednjoškolski obrazovni program Centra za odgoj i obrazovanje „Vinko Bek“, jedan sudionik (8.3%) pohađa gimnaziju i jedan (8.3%) pohađa srednju strukovnu školu. Nitko od sudionika (N=12) nema asistenta u nastavi u srednjoj školi koju trenutno pohađa.

Grafikon 4. Skupina slijepih sudionika

Grafikon 4. prikazuje da u skupini slijepih osoba (N=3), svi (100%) pohađaju Centar za odgoj i obrazovanje „Vinko Bek“.

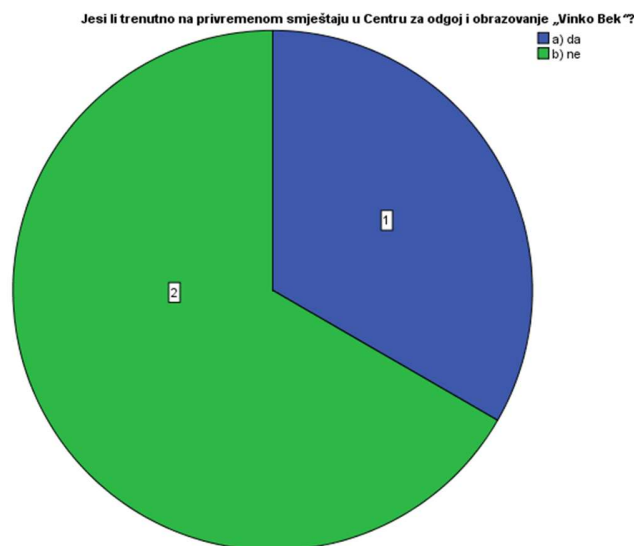
Grafikon 5. Skupina slabovidnih sudionika

S druge strane, *grafikon 5.* prikazuje da u skupini slabovidnih osoba (N=9), njih 7 (77.8%) pohađa Centar za odgoj i obrazovanje „Vinko Bek“, od čega su 4 osobe ženskog spola i 3 osobe muškog spola, 1 osoba muškog spola (11.1%) pohađa gimnaziju i 1 osoba muškog spola (11.1%) pohađa srednju strukovnu školu.

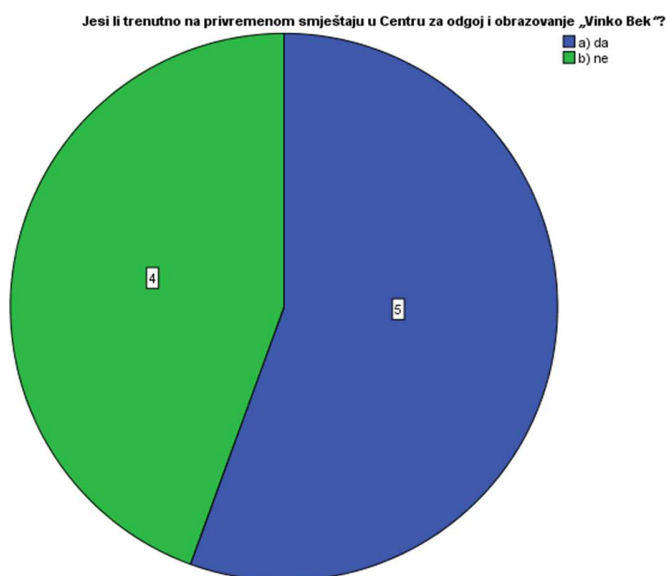
Uslugu smještaja u Centru za odgoj i obrazovanje „Vinko Bek“ koristi šest sudionika od cjelokupnog uzorka (N=12).

Grafikon 6. Skupina slijepih sudionika

Grafikon 6. prikazuje da u skupini slijepih osoba, 1 sudionik (33.3%) koji je osoba muškog spola koristi uslugu smještaja, dok ostala 2 slijepa sudionika (66.7%) od kojih je jedan osoba muškog spola, a drugi osoba ženskog spola, ne koriste uslugu smještaja.

Grafikon 7. Skupina slabovidnih sudionika

Grafikon 7. prikazuje da u skupini slabovidnih osoba, njih 5 (55.6%) koristi uslugu smještaja, od čega su 3 osobe muškog spola i 2 osobe ženskog spola, dok ostala 4 slabovidna sudionika (44.4%) od kojih su 2 osobe muškog spola, a 2 osobe ženskog spola, ne koriste uslugu smještaja.

6.4. Metode obrade podataka

U svrhu obrade podataka korišten je Statistički program za društvene znanosti (Statistical Package for the Social Sciences – SPSS). Prilikom obrade podataka korišten je deskriptivni pristup. Podatci dobiveni ovim istraživanjem obrađeni su korištenjem deskriptivne statistike, odnosno prikazivanjem frekvencije odgovora na pojedinim varijablama i korištenjem medijana kao mjere centralne tendencije kako bi se prikazala vrijednost središnjeg podatka koja podatke poredane po veličini dijelu u dva jednako brojna dijela.

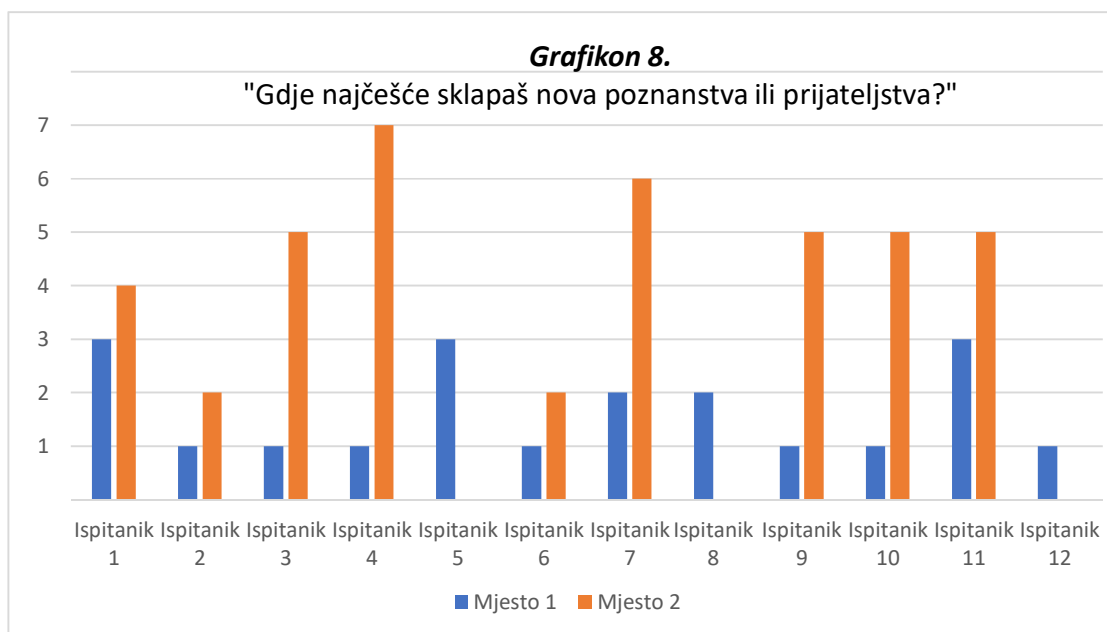

7. REZULTATI ISTRAŽIVANJA I RASPRAVA

7.1. Rezultati

Podatci o obilježjima romantičnih veza adolescenata s oštećenjem vida

Dio upitnika o obilježjima romantičnih veza adolescenata s oštećenjem vida pruža uvid u podatke vezane uz formiranje romantičnih veza kod adolescenata s oštećenjem vida.

Grafikon 8. prikazuje distribuciju odgovora sudionika na pitanje „Gdje najčešće sklapaš poznanstva ili prijateljstva?“, pri čemu su sudionici mogli zaokružiti dva odgovora koja se najviše odnose na njih. Vrijednosti odgovora su sljedeće: **1** – školsko okruženje, **2** – u sklopu boravka u COO „Vinko Bek“, **3** – u sklopu izvanškolskih aktivnosti (npr. sportske, glazbene i likovne aktivnosti), **4** – izlaženjem u kafiće ili klubove, **5** – preko zajedničkih prijatelja, **6** – preko interneta i **7** – ostalo.

Iz grafikona je uočljivo kako 58.33 % sudionika (N=7), sklapa nova poznanstva ili prijateljstva upravo u školskom okruženju. Četiri sudionika (33.3%) navode boravak u COO „Vinko Bek“ kao jedno od mjesta gdje sklapaju nova poznanstva ili prijateljstva. Troje sudionika (25%) navelo je izvanškolske aktivnosti kao mjesto sklapanja novih poznanstava ili prijateljstava. Nadalje, četiri sudionika (33.3%) navode kako često upoznaju nove ljude preko zajedničkih prijatelja. Jedan sudionik (8.3%) naveo je da najčešće sklapa nova poznanstva ili prijateljstva

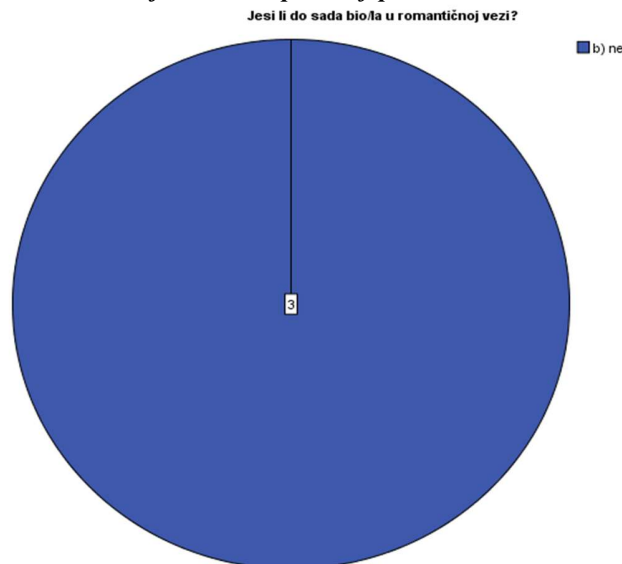
izlaženjem u kafiće ili klubove i također samo je jedan sudionik (8.3%) naveo internet kao „mjesto“ upoznavanja novih ljudi. Sudionik koji je jedini zaokružio *ostalo*, naveo je putovanja kao priliku za upoznavanje novih ljudi te sklapanja poznanstava ili prijateljstava.

Nitko od sudionika (N=12) nije trenutno u romantičnoj vezi. Na pitanje vezano uz iskustvo romantične veze „*Jesi li do sada bio/la u romantičnoj vezi?*“, 50% sudionika (N=6) navodi da nisu do sada bili u romantičnoj vezi, dok druga polovina sudionika (N=6) navodi kako imaju iskustvo romantične veze.

Tablica 1. Distribucija odgovora na pitanje: “Jesi li do sada bio/la u romantičnoj vezi?”

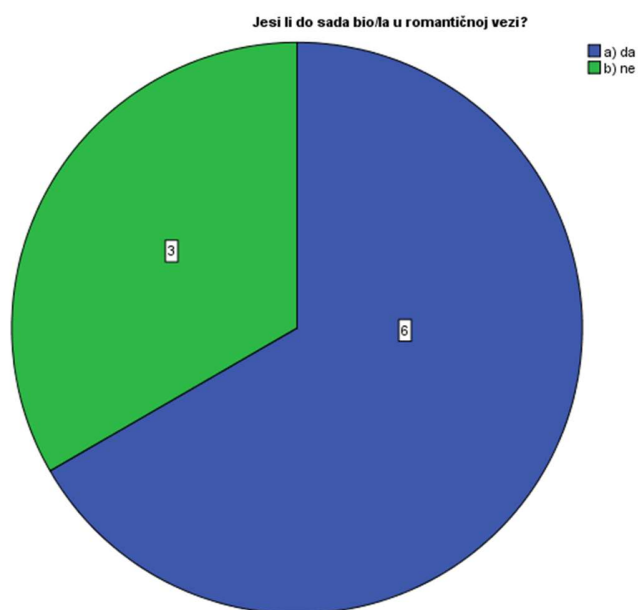
	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid a) da	6	50.0	50.0	50.0
b) ne	6	50.0	50.0	100.0
Total	12	100.0	100.0	

Grafikon 9. Skupina slijepih sudionika

Grafikon 9. prikazuje da u skupini slijepih osoba (N=3) nijedan sudionik/ica nije bio/la do sada u romantičnoj vezi.

Grafikon 10. Skupina slabovidnih sudionika

Grafikon 10. prikazuje da u skupini slabovidnih osoba (N=9), 3 sudionika (33.3%) nisu do sada bili u romantičnoj vezi, od čega su svi osobe muškog spola, dok 6 sudionika (66.7%) ima iskustvo romantične veze, od čega su 4 osobe ženskog spola (66.7%) i 2 osobe muškog spola (33.3%).

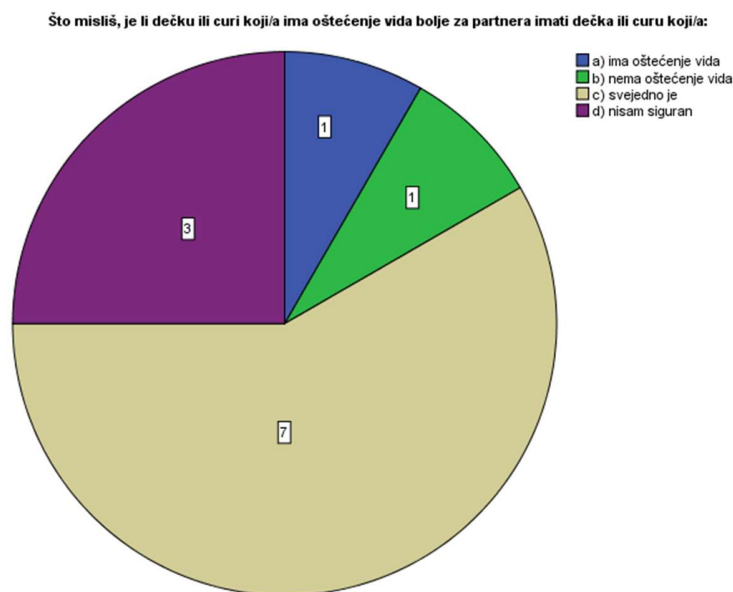
Na pitanje „Jesi li ikada bio/la u romantičnoj vezi s dečkom/curom koja ima oštećenje vida?“, odgovarali su sudionici koji imaju iskustvo romantične veze (N=6). Od 6 sudionika, njih 4 (66.7%) navode da su bili u romantičnoj vezi s osobom koja ima oštećenje vida, dok 2 sudionika (33.3%) navode da nisu bili u romantičnoj vezi s osobom s oštećenjem vida.

Tablica 2. Distribucija odgovora na pitanje: “Ako si na prethodno pitanje odgovorio/la potvrdno, navedi jesi li ikada bio/la u romantičnoj vezi s dečkom/curom koja ima oštećenje vida?”

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	a) da	4	66.7	66.7	66.7
	b) ne	2	33.3	33.3	100.0
Total		6	100.0	100.0	

Na pitanje „Što misliš je li dečku ili curi koji/a ima oštećenje vida bolje za partnera imati dečka ili curu koji/a ima oštećenje vida, nema oštećenje vida, svejedno je, nisam siguran/a?“, 7 sudionika (58.3%) smatra da je svejedno, 3 sudionika (25%) nisu sigurni, 1 sudionik (8.3%) smatra da je osobi s oštećenjem vida bolje za partnera imati osobu koja isto tako ima oštećenje vida, dok 1 sudionik (8.3%) smatra da je osobi s oštećenjem vida bolje za partnera imati dečka ili curu koji/a nema oštećenje vida.

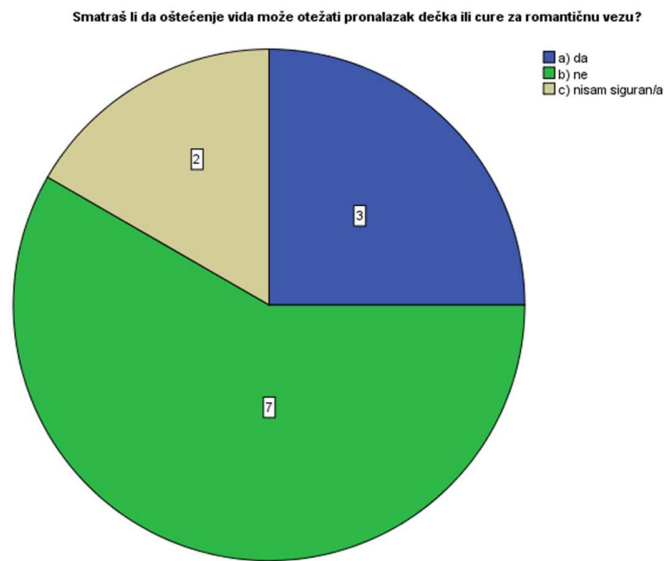
Grafikon 11.

Grafikon 11. Distribucija odgovora na pitanje: Što misliš je li dečku ili curi koji/a ima oštećenje vida bolje za partnera imati dečka ili curu koji/a ima oštećenje vida, nema oštećenje vida, svejedno je, nisam siguran/a?

Na pitanje „Smatraš li da oštećenje vida može otežati pronalazak dečka ili cure za romantičnu vezu?“, 7 sudionika (58.3%) smatra da oštećenje vida ne otežava pronalazak partnera, 3 sudionika (25%) smatraju da oštećenje vida otežava pronalazak partnera, a 2 sudionika (16.7%) nisu sigurni otežava li oštećenje vida ili ne pronalazak partnera za romantičnu vezu.

Grafikon 12.

*Grafikon 12. Distribucija odgovora na pitanje: **Smatraš li da oštećenje vida može otežati pronalazak dečka ili cure za romantičnu vezu?***

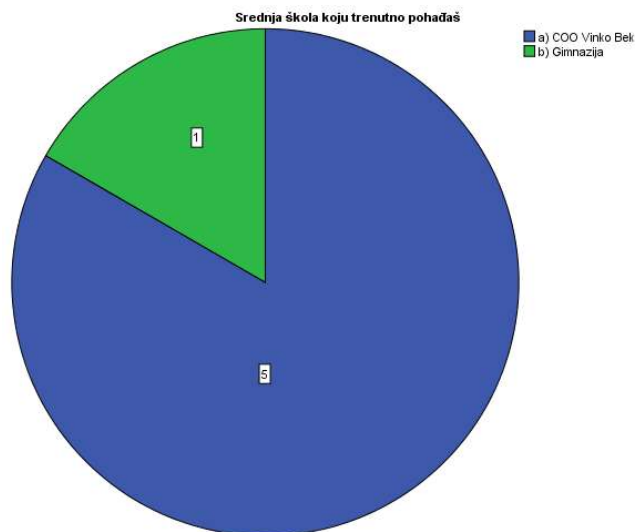
Sudionici koji su naveli da oštećenje vida po njima može otežati pronalazak dečka ili cure za romantičnu vezu (N=3), imali su mogućnost navesti okolnosti ili čimbenike za koje oni smatraju da otežavaju pronalazak dečka ili cure. Jedan sudionik naveo je „*nekim osobama može smetati moje oštećenje vida*“, drugi sudionik naveo je slično gledište - „*moje oštećenje vida*“, dok se treći sudionik nije izjasnio, navodeći komentar „*ne znam*“.

Podatci o obilježjima romantičnih veza adolescenata s oštećenjem vida koji imaju iskustvo romantične veze

Drugi dio upitnika o obilježjima romantičnih veza adolescenata s oštećenjem vida, sadrži pitanja koja su namijenjena sudionicima koji imaju prethodno iskustvo u romantičnoj vezi (N=6).

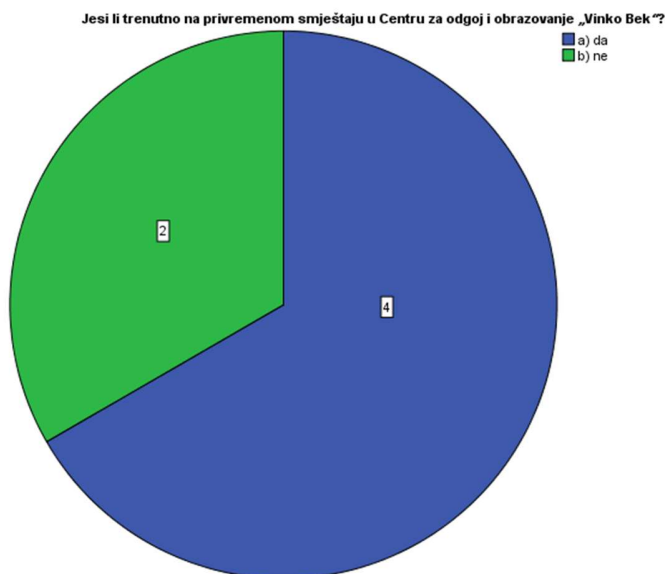
Grafikon 13. prikazuje da od 6 sudionika koji imaju iskustvo romantične veze, njih 5 (83.3%) pohađa Centar za odgoj i obrazovanje „Vinko Bek“, a samo je 1 sudionik (16.7%) integriran u redovnu srednju školu, odnosno pohađa gimnaziju.

Grafikon 13.

Grafikon 14. prikazuje da od 6 sudionika koji imaju iskustvo romantične veze, 4 sudionika (66.7%) koriste uslugu smještaja u Centru za odgoj i obrazovanje „Vinko Bek“, dok ostala 2 sudionika (33.3%) ne koriste uslugu smještaja.

Grafikon 14.

Na pitanje „Koliko si romantičnih veza imao/la dosad (uključujući i sadašnju vezu)?“, od šest sudionika koji imaju iskustvo romantične veze, 5 ih je (83.3%) navelo da su dosad imali jednu romantičnu vezu, a 1 sudionik (16.7%) naveo je da je dosad imao tri romantične veze.

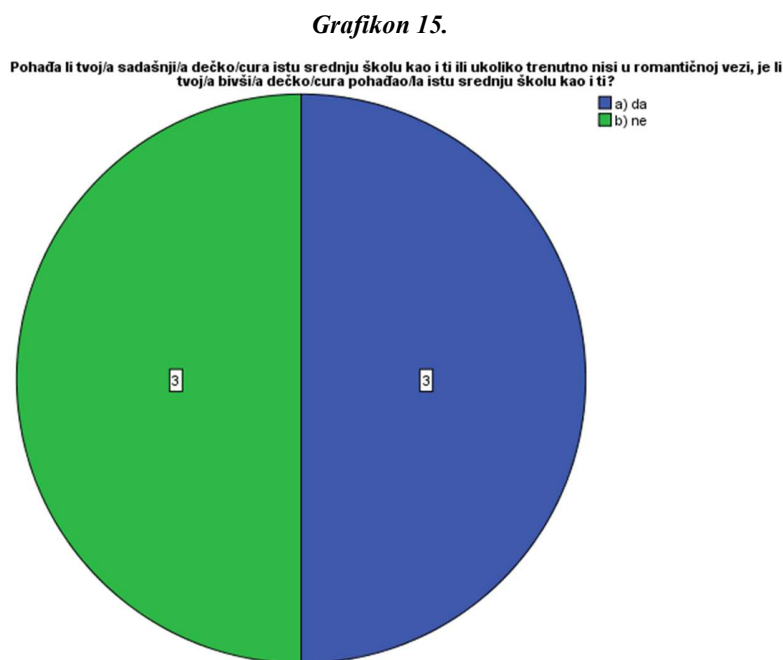
Svih 6 sudionika koji imaju iskustvo romantične veze, započeli su svoju prvu romantičnu vezu između 14. i 16. godine života. Također, svi sudionici koji imaju iskustvo romantične veze (N=6), navode kako nisu bili s dečkom/curom koji/a ima neku drugu vrstu teškoće, ne uključujući oštećenje vida.

Tablica 3. prikazuje distribuciju odgovora na pitanje „Gdje si upoznao/la svog/svoju sadašnjeg/sadašnju dečka/curu ili bivšeg/bivšu dečka/curu (ukoliko trenutno nisi u romantičnoj vezi)?“. Od šest sudionika, 3 sudionika (50%) navela su boravak u Centru za odgoj i obrazovanje „Vinko Bek“, 2 sudionika (33.3%) navela su zajedničke prijatelje i 1 sudionik (16.7%) naveo je školsko okruženje, kao mjesto i/ili način upoznavanja bivšeg dečka/curu.

Tablica 3. Distribucija odgovora na pitanje: „Gdje si upoznao/la svog/svoju sadašnjeg/sadašnju dečka/curu ili bivšeg/bivšu dečka/curu (ukoliko trenutno nisi u romantičnoj vezi)?“

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid a) u školskom okruženju	1	16.7	16.7	16.7
b) u sklopu boravka u COO Vinko Bek	3	50.0	50.0	66.7
e) preko zajedničkih prijatelja	2	33.3	33.3	100.0
Total	6	100.0	100.0	

Grafikon 15. prikazuje distribuciju odgovora sudionika na pitanje „*Pohađa li tvoj/a sadašnji/a dečko/cura istu srednju školu kao i ti ili ukoliko trenutno nisi u romantičnoj vezi, je li tvoj/a bivši/a dečko/cura pohađao/la istu srednju školu kao i ti?*“. Od šest sudionika koji imaju iskustvo romantične veze, 3 sudionika (50%) navode kako je bivši/a partner/ica pohađao/la istu srednju školu kao i oni, dok 3 sudionika (50%) navode kako njihov/a bivši/a partner/ica nije pohađao/la istu srednju školu.

Podatci o poželjnim osobinama potencijalnih partnera kod adolescenata s oštećenjem vida

Upitnik o percepciji poželjnih osobina potencijalnih partnera pruža uvid u važnost pojedinih osobina koje adolescenti s oštećenjem vida procjenjuju prilikom odabira partnera. Niži rezultati ukazuju na veću važnost određene osobine, dok oni veći rezultati ukazuju na manju važnost.

Tablica 4. Distribucija rezultata varijabla koje predstavljaju poželjne osobine potencijalnih partnera

VARIJABLE	MEDIJAN - spol		MEDIJAN – stupanj oštećenja vida	
	M	Ž	SLIJEPI	SLABOVIDNI
Moj/a dečko/cura bi trebao/la biti pametna osoba.	2	1	1	1
Moj/a dečko/cura bi trebao/la biti komunikativna osoba.	1	1	1	1
Moj/a dečko/cura bi trebao/la biti ljubazna osoba.	1	1	1	1
Moj/a dečko/cura bi trebao/la biti simpatična osoba.	2	1	2	2
Moj/a dečko/cura bi trebao/la biti strpljiva osoba.	2	1	1	2
Moj/a dečko/cura bi trebao/la biti smirena osoba.	2	1	1	2
Moj/a dečko/cura bi trebao/la biti brična osoba.	1	1	1	1
Moj/a dečko/cura bi trebao/la biti iskrena osoba.	1	1	1	1
Moj/a dečko/cura bi trebao/la biti pouzdana osoba.	1	1	1	1
Moj/a dečko/cura bi trebao/la biti vjerna osoba.	1	1	1	1
Moj/a dečko/cura bi trebao/la biti emocionalno zrela osoba.	1	1	1	1
Moj/a dečko/cura bi trebao/la biti samopouzdana osoba.	1	2	1	2
Moj/a dečko/cura bi trebao/la imati dobar smisao za humor/ biti duhovit/a.	2	1	1	2
Moj/a dečko/cura bi trebao/la biti zabavna osoba.	1	1	1	1
Moj/a dečko/cura bi trebao/la biti društvena osoba.	2	1	1	1
Moj/a dečko/cura bi trebao/la biti zanimljiva osoba.	1	1	1	1
Moj/a dečko/cura bi trebao/la biti popularna osoba u društvu.	3	3	3	3

Moj/a dečko/cura bi trebao/la biti vođa u društvu.	3	3	3	3
Moj/a dečko/cura bi trebao/la biti ambiciozna osoba.	2	1	1	2
Moj/a dečko/cura bi trebao/la imati dobro opće znanje.	2	1	1	2
Moj/a dečko/cura bi trebao/la biti uključen/a u izvanškolske aktivnosti.	3	2	1	3
Moj/a dečko/cura bi trebao/la donositi ispravne odluke.	1	1	1	1
Moj/a dečko/cura i ja bi trebali dijeliti iste životne vrijednosti i stavove.	2	1	1	2
Moj/a dečko/cura i ja bi trebali dijeliti zajedničke interese i/ili hobije.	2	1	1	2
Moj/a dečko/cura bi trebao/la uvažavati moje mišljenje.	1	1	1	1
Moj/a dečko/cura bi trebao/la pružati mi podršku u ostvarivanju mojih ciljeva.	1	1	1	1
Moj/a dečko/cura bi trebao/la biti religiozna osoba.	2	2	1	2
Moj/a dečko/cura bi trebao/la biti dobrog financijskog stanja.	3	3	3	3
Moj/a dečko/cura bi trebao/la biti fizički privlačna osoba.	2	2	3	2
Moj/a dečko/cura bi trebao/la biti sladak/slatka.	2	1	2	2
Moj/a dečko/cura bi trebao/la biti u dobroj fizičkoj formi.	2	1	3	2
Moj/a dečko/cura bi trebao/la biti mršav/a.	2	2	3	2
Moj/a dečko/cura bi trebao/la brinuti se o svom spolnom zdravlju.	1	1	1	1
Moj/a dečko/cura bi trebao/la održavati dobru osobnu higijenu.	1	1	1	1
Koliko Vam je važno da dečko/cura ne konzumira cigarete?	3	1	1	3
Koliko Vam je važno da dečko/cura ne konzumira alkohol?	3	1	1	3
Koliko Vam je važno da dečko/cura ne konzumira droge i druge supstance?	1	1	1	1

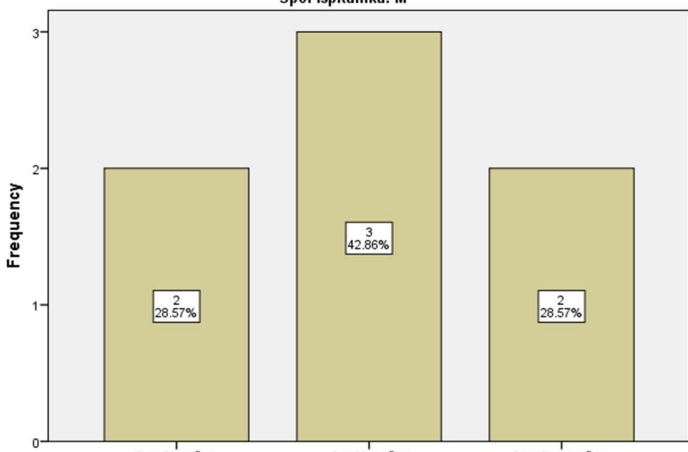
Tablica 4. prikazuje distribuciju rezultata na varijablama koje predstavljaju poželjne osobine. Kao mjera centralne tendencije korišten je medijan. Rezultati su pokazali da adolescenti s oštećenjem vida neovisno o spolu i stupnju oštećenja vida, smatraju izrazito važnim osobine kao što su komunikativnost, ljubaznost, brižnost, iskrenost, pouzdanost, vjernost i emocionalna zrelost. Nadalje, rezultati su pokazali da bi potencijalni/a partner/ica trebao/la biti zabavna i zanimljiva osoba, osoba koja donosi ispravne odluke, uvažava njihovo mišljenje, pruža podršku prilikom ostvarivanja ciljeva, održava dobru osobnu higijenu i brine o svom spolnom zdravlju te ne konzumira droge i druge supstance. Medijan za navedene varijable iznosi 1,00. Rezultati na varijablama *Moj/a dečko/cura bi trebao/la biti popularna osoba u društvu*, *Moj/a dečko/cura bi trebao/la biti vođa u društvu* i *Moj/a dečko/cura bi trebao/la biti dobrog financijskog stanja*, pokazuju kako su navedene osobine izrazito nevažne za adolescente s oštećenjem vida pri odabiru njihova partnera, odnosno medijan za navedene varijable iznosi 3,00.

Što se tiče sličnosti percepcije poželjnih osobina između adolescentica i adolescenata s oštećenjem vida, rezultati su pokazali da za varijable *Moj/a dečko/cura bi trebao/la biti religiozna osoba*, *Moj/a dečko/cura bi trebao/la biti mršav/a* i *Moj/a dečko/cura bi trebao/la biti fizički privlačna osoba*, medijan iznosi 2,00, odnosno adolescenti i adolescentice s oštećenjem vida smatraju navedene osobine donekle važnim. Adolescentice s oštećenjem vida u odnosu na adolescente s oštećenjem vida, smatraju izrazito važnim inteligenciju, ambicioznost, društvenost, simpatičnost, dobar smisao za humor, strpljivost i smirenost kod partnera, odnosno medijan za navedene varijable iznosi 1,00. Također, adolescentice u odnosu na adolescente s oštećenjem vida smatraju izrazito važnim da je potencijalni partner sladak i da je u dobroj fizičkoj formi, odnosno medijan za navedene osobine iznosi 1,00. Za varijable *Moj/a dečko/cura bi trebao/la imati dobro opće znanje*, *Moj/a dečko/cura i ja bi trebali dijeliti iste životne vrijednosti i stavove* i *Moj/a dečko/cura i ja bi trebali dijeliti zajedničke interese i/ili hobije*, medijan iznosi 1,00, što znači da adolescentice s oštećenjem vida u odnosu na adolescente s oštećenjem vida smatraju navedene osobine izrazito važnim. S druge strane, adolescenti u odnosu na adolescentice s oštećenjem vida smatraju samopouzdanost kao izrazito važnom osobinom kod potencijalnog partnera. Što se tiče konzumiranja alkohola i cigareta od strane potencijalnog partnera, medijan za navedene varijable kod adolescenata s oštećenjem vida iznosi 3,00, dok za skupinu adolescentica s oštećenjem vida medijan iznosi 1,00.

Grafikon 16.

Moja dečko/cura bi trebao/la biti fizički privlačna osoba

Spol ispitanika: M

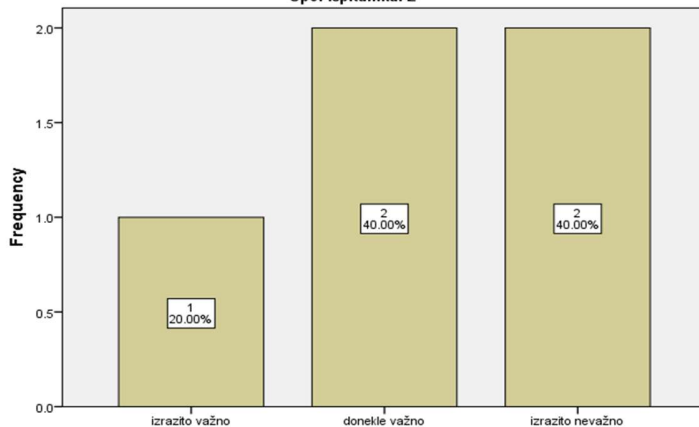

Moja dečko/cura bi trebao/la biti fizički privlačna osoba

Grafikon 17.

Moja dečko/cura bi trebao/la biti fizički privlačna osoba

Spol ispitanika: Ž

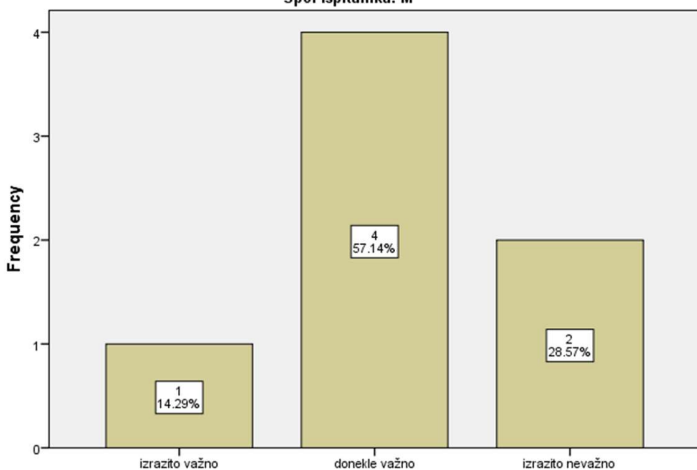

Moja dečko/cura bi trebao/la biti fizički privlačna osoba

Grafikon 18.

Moja dečko/cura bi trebao/la biti mršava

Spol ispitanika: M

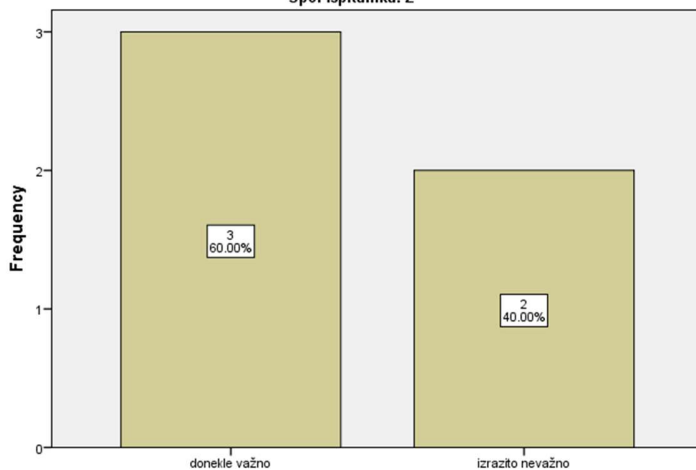

Moja dečko/cura bi trebao/la biti mršava

Grafikon 19.

Moja dečko/cura bi trebao/la biti mršava

Spol ispitanika: Ž

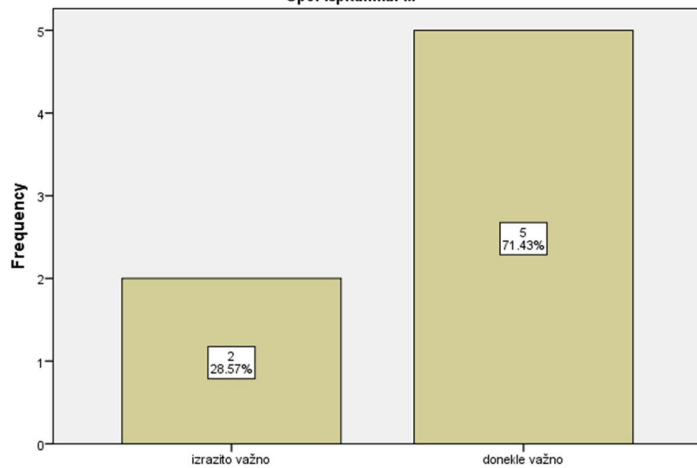

Moja dečko/cura bi trebao/la biti mršava

Grafikon 20.

Moja dečko/cura bi trebao/la biti sladak/slatka

Spol ispitanika: M

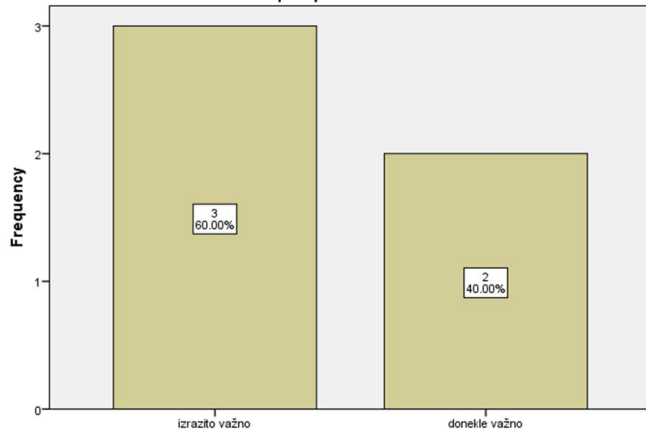

Moja dečko/cura bi trebao/la biti sladak/slatka

Grafikon 21.

Moja dečko/cura bi trebao/la biti sladak/slatka

Spol ispitanika: Ž

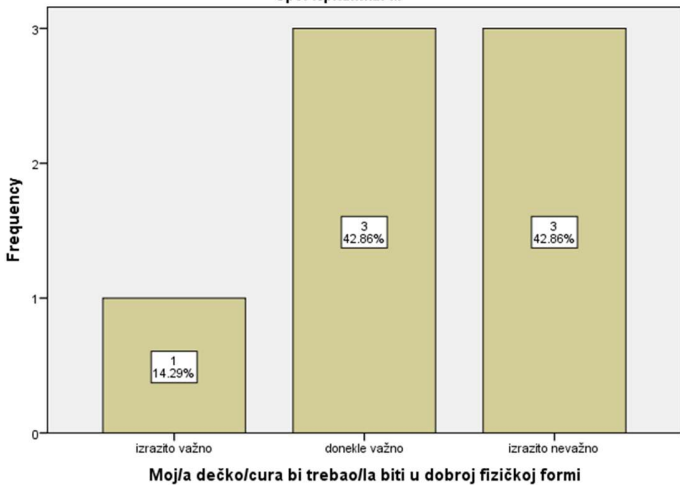

Moja dečko/cura bi trebao/la biti sladak/slatka

Grafikon 22.

Moja dečko/cura bi trebao/la biti u dobroj fizičkoj formi

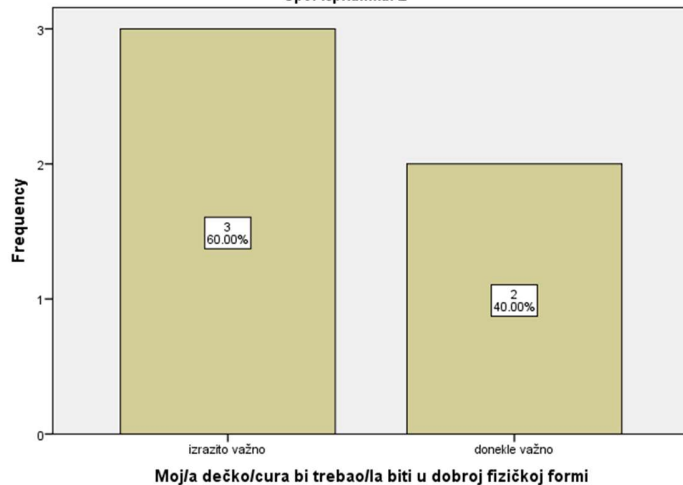
Spol ispitanika: M

Grafikon 23.

Moja dečko/cura bi trebao/la biti u dobroj fizičkoj formi

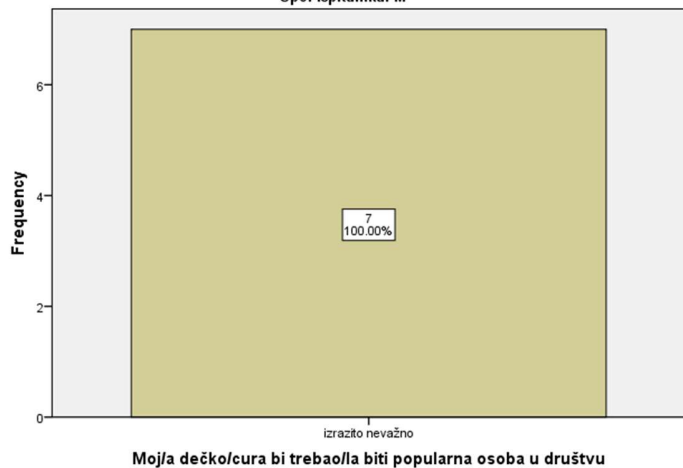
Spol ispitanika: Ž

Grafikon 24.

Moja dečko/cura bi trebao/la biti popularna osoba u društvu

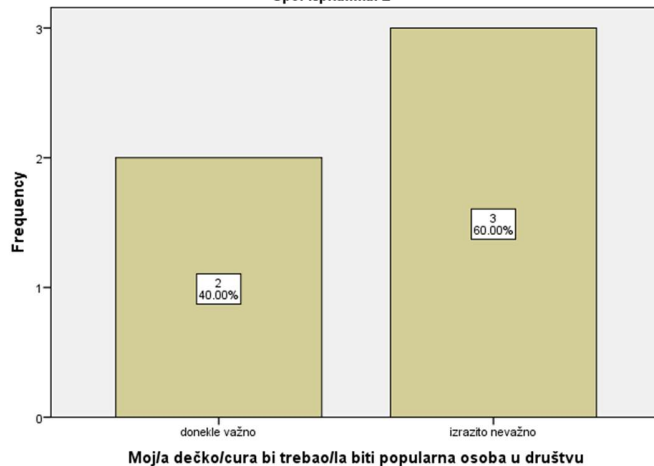
Spol ispitanika: M

Grafikon 25.

Moja dečko/cura bi trebao/la biti popularna osoba u društvu

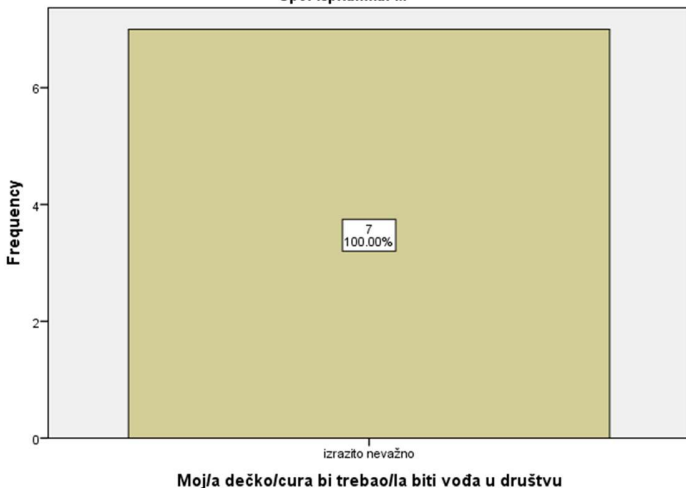
Spol ispitanika: Ž

Grafikon 26.

Moja dečko/cura bi trebao/la biti vođa u društvu

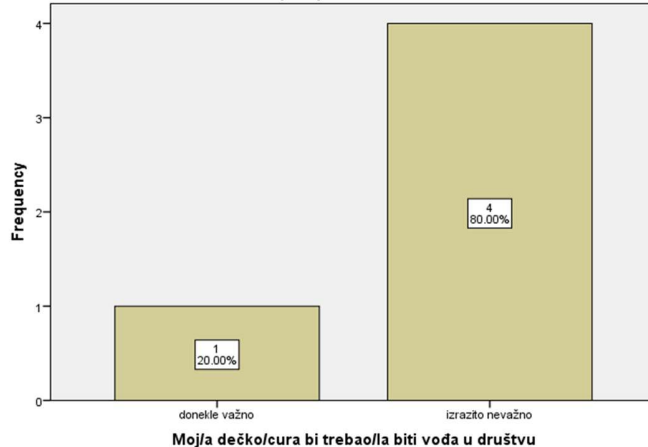
Spol ispitanika: M

Grafikon 27.

Moja dečko/cura bi trebao/la biti vođa u društvu

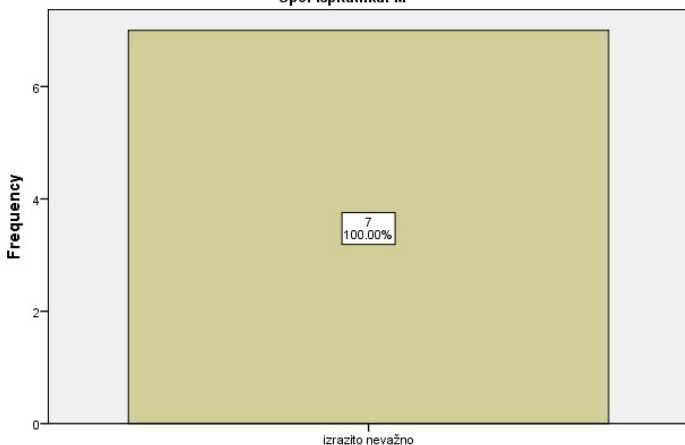
Spol ispitanika: Ž

Grafikon 28.

Moj/a dečko/cura bi trebao/la biti dobrog financijskog stanja

Spol ispitanika: M

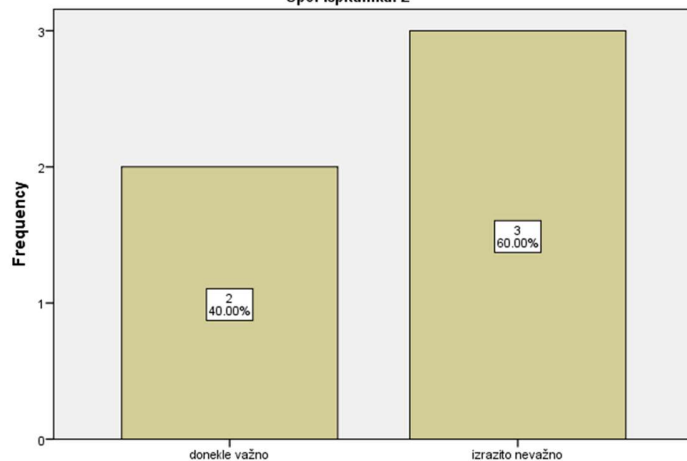

Moj/a dečko/cura bi trebao/la biti dobrog financijskog stanja

Grafikon 29.

Moj/a dečko/cura bi trebao/la biti dobrog financijskog stanja

Spol ispitanika: Ž

Moj/a dečko/cura bi trebao/la biti dobrog financijskog stanja

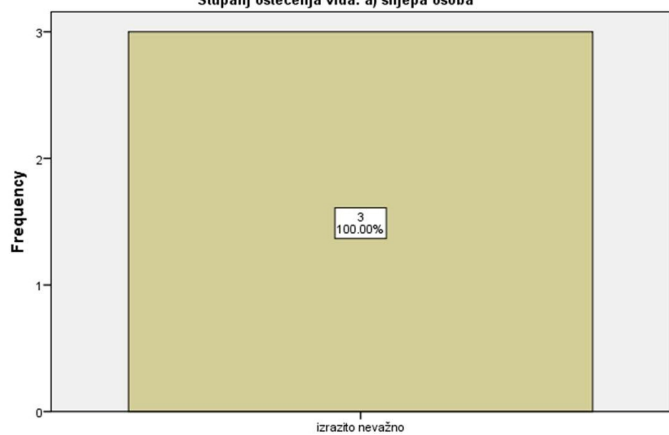
Grafikoni 16. - 29. prikazuju distribuciju rezultata na varijablama za koje se pretpostavlja da postoje razlike u percepciji poželjnih osobina potencijalnih partnera između adolescentica i adolescenata s oštećenjem vida. Varijable predstavljaju sljedeće osobine: *fizička privlačnost, sladak/slatka, dobra fizička forma, mršav/a, vođa u društvu, popularna osoba u društvu i dobro financijsko stanje.*

Usporedbom percepcije poželjnih osobina potencijalnih partnera s obzirom na stupanj oštećenja vida, rezultati su pokazali da i slijepi i slabovidni adolescenti pridaju izrazitu važnost inteligenciji i društvenosti partnera/ice, odnosno medijan za navedene varijable iznosi 1,00. Za varijablu *Moj/a dečko/cura bi trebao/la biti simpatična osoba*, medijan iznosi 2,00, točnije i slijepi i slabovidni adolescenti navedenu osobinu smatraju donekle važnom. Što se tiče osobina vezanih uz fizički izgled partnera, rezultati su pokazali da slabovidni adolescenti smatraju donekle važnim da je njihov/a partner/ica fizički privlačna osoba, u dobroj fizičkoj formi te slatka i mršava osoba (medijan 2,00), dok su za slijepu adolescente fizička privlačnost, dobra fizička forma i mršavost izrazite nevažne osobine (medijan 3,00), a donekle važnim (medijan 2,00) smatraju da bi njihov/a partner/ica trebao/la biti slatka osoba. Nadalje, nekonzumiranje alkohola i cigareta i sudjelovanje u izvanškolskim aktivnostima, pokazali su se kao izrazito važni faktori prilikom odabira partnera/ice (medijan 1,00) kod slijepih adolescenata, dok su za slabovidne adolescente to izrazito nevažni faktori (medijan 3,00). Osim navedenog, slijepi adolescenti u odnosu na slabovidne adolescente, priželjkuju partnera/icu koji je strpljiva, smirena, samopouzdana, ambiciozna, duhovita i religiozna osoba. Također, smatraju izrazito važnim da njihov/a partner/ica posjeduje dobro opće znanje, ali i da dijele iste životne vrijednosti i stavove kao i zajedničke interese i/ili hobije (medijan 1,00).

Grafikon 30.

Moja dečko/cura bi trebao/la biti fizički privlačna osoba

Stupanj oštećenja vida: a) slijepa osoba

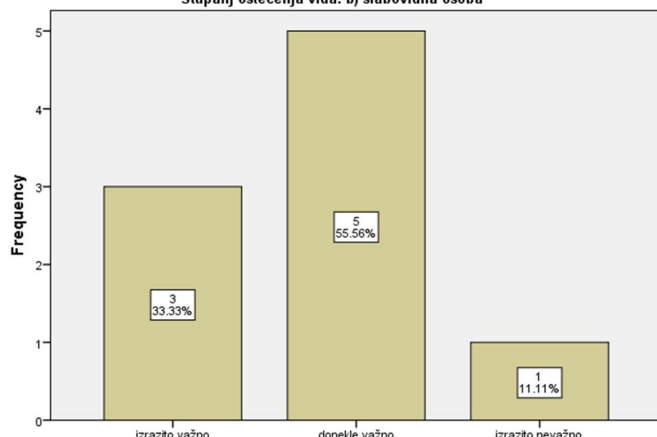

Moja dečko/cura bi trebao/la biti fizički privlačna osoba

Grafikon 31.

Moja dečko/cura bi trebao/la biti fizički privlačna osoba

Stupanj oštećenja vida: b) slabovidna osoba

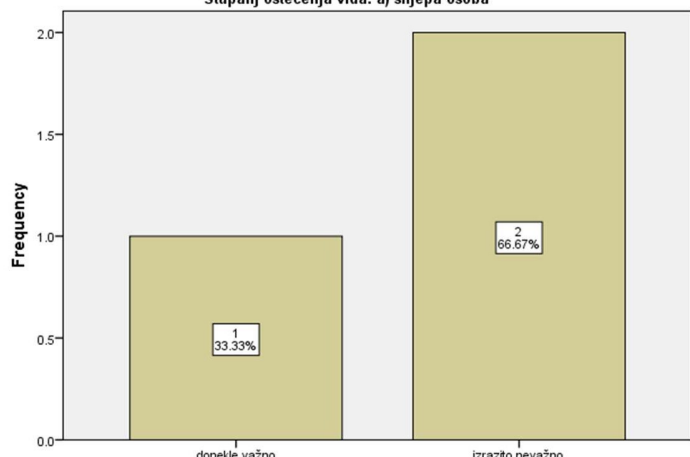

Moja dečko/cura bi trebao/la biti fizički privlačna osoba

Grafikon 32.

Moja dečko/cura bi trebao/la biti mršav/a

Stupanj oštećenja vida: a) slijepa osoba

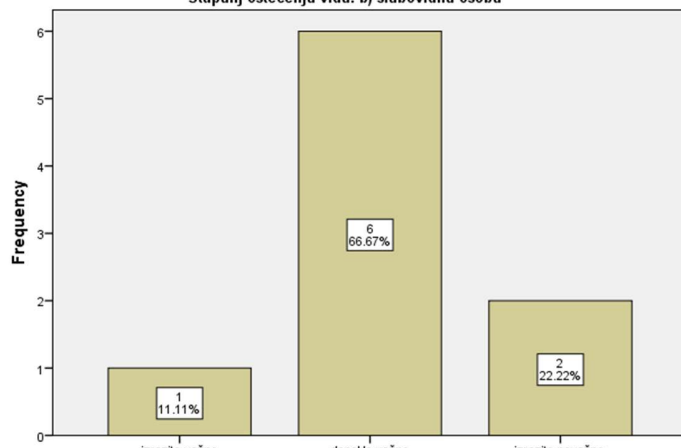

Moja dečko/cura bi trebao/la biti mršav/a

Grafikon 33.

Moja dečko/cura bi trebao/la biti mršav/a

Stupanj oštećenja vida: b) slabovidna osoba

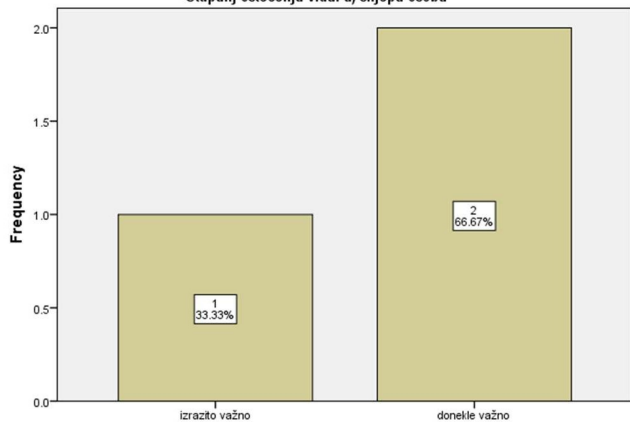

Moja dečko/cura bi trebao/la biti mršav/a

Grafikon 34.

Moja dečko/cura bi trebao/la biti sladak/slatka

Stupanj oštećenja vida: a) slijepa osoba

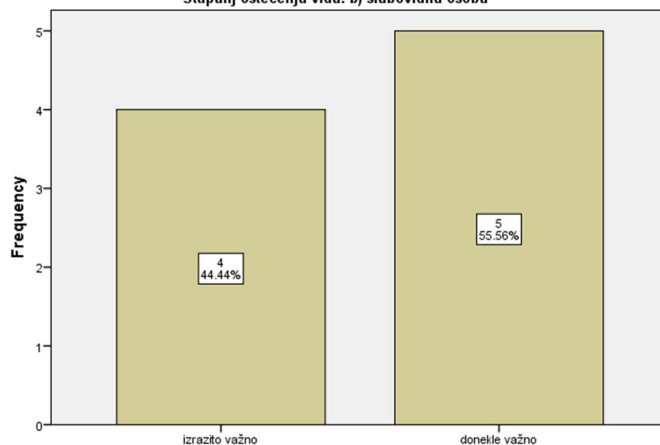

Moja dečko/cura bi trebao/la biti sladak/slatka

Grafikon 35.

Moja dečko/cura bi trebao/la biti sladak/slatka

Stupanj oštećenja vida: b) slabovidna osoba

Moja dečko/cura bi trebao/la biti sladak/slatka

Grafikon 36.

Moj/a dečko/cura bi trebao/la biti u dobroj fizičkoj formi

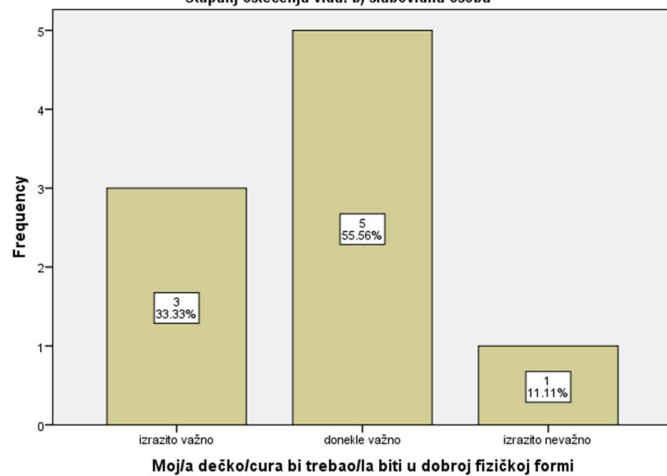
Stupanj oštećenja vida: a) slijepa osoba

Grafikon 37.

Moj/a dečko/cura bi trebao/la biti u dobroj fizičkoj formi

Stupanj oštećenja vida: b) slabovidna osoba

Grafikoni 29. - 37. prikazuju distribuciju rezultata na varijablama za koje se pretpostavlja da postoje razlike u percepciji poželjnih osobina potencijalnih partnera između slijepih i slabovidnih adolescenata. Varijable predstavljaju sljedeće osobine: *fizička privlačnost, sladak/slatka, dobra fizička forma* i *mršav/a*.

Podatci o spolnosti adolescenata s oštećenjem vida

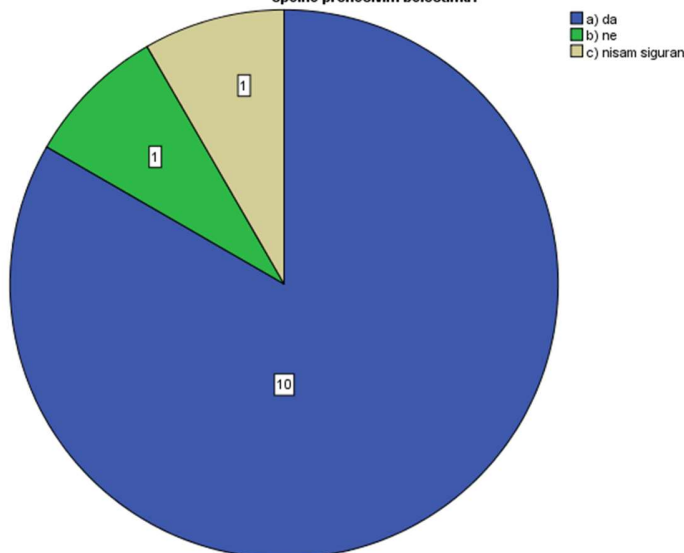
Dio upitnika o spolnosti adolescenata s oštećenjem vida, propituje njihovu samoprocjenu informiranosti o spolnosti, kao i po njih prihvatljivu dob stupanja u prve spolne odnose.

Na pitanje „*Smatraš li da si dovoljno educiran/a o spolnosti, spolno odgovornom ponašanju, metodama kontracepcije i spolno prenosivim bolestima?*“, 10 sudionika (83.3%) smatra da je dovoljno educirano o područjima vezanim uz spolnost, 1 sudionik (8.3%) navodi da nije siguran i 1 sudionik (8.3%) smatra da nije dovoljno educiran o spolnosti, spolno odgovornom ponašanju, metodama kontracepcije i spolno prenosivim bolestima.

Grafikon 38.

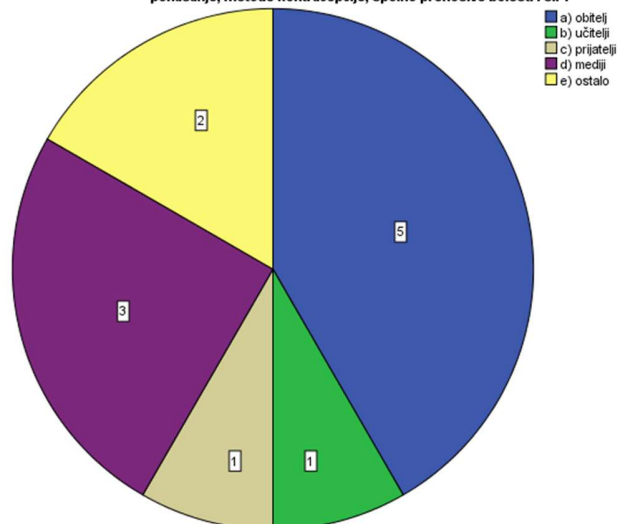
Smatraš li da si dovoljno educiran/a o spolnosti, spolno odgovornom ponašanju, metodama kontracepcije i spolno prenosivim bolestima?

Grafikon 38. Distribucija odgovora na pitanje: Smatraš li da si dovoljno educiran/a o spolnosti, spolno odgovornom ponašanju, metodama kontracepcije i spolno prenosivim bolestima?

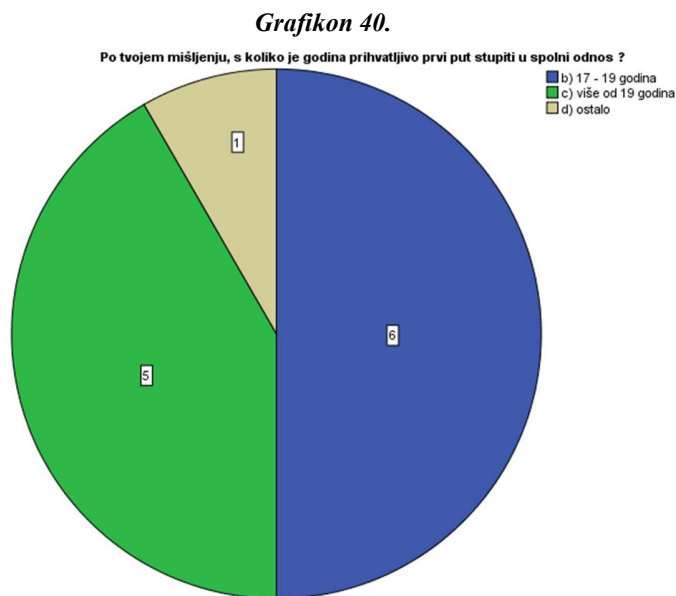
Grafikon 39.

Kome ćeš se najčešće obratiti ukoliko trebaš neku informaciju vezanu uz spolnost, spolno odgovorno ponašanje, metode kontracepcije, spolno prenosive bolesti i sl. ?

Grafikon 39. prikazuje distribuciju odgovora na pitanje „Kome ćeš se najčešće obratiti ukoliko trebaš neku informaciju vezanu uz spolnost, spolno odgovorno ponašanje, metode kontracepcije, spolno prenosive bolesti i sl. ?“. Od ukupnog broja sudionika (N=12), 5 sudionika (41.7%) navodi obitelj, 3 sudionika (25%) navode medije, 1 sudionik (8.3%) navodi učitelje te 1 sudionik (8.3%) navodi prijatelje, kao izvor informacija o spolnosti, spolno odgovornom ponašanju, metodama kontracepcije te spolno prenosivim bolestima. Od 2 sudionika (16.7%) koja su kao odgovor na zadano pitanje zaokružila *ostalo*, 1 je sudionik kao svoj izvor informacija naveo „osoba od povjerenja“, dok se drugi sudionik nije izjasnio.

Na pitanje „Po tvojem mišljenju, s koliko je godina prihvatljivo prvi put stupiti u spolni odnos?“, 6 sudionika (50%) smatra da je prihvatljivo stupiti u spolne odnose u dobi između 17. i 19. godine, 5 sudionika (41%) smatra da bi osoba prilikom stupanja u prve spolne odnose trebala imati više od 19 godina, a jedan od sudionika potkrijepio je dodatno svoj odgovor navodeći komentar „dok se ne oženi ili uda“. Samo je 1 sudionik (8.3%) kao svoj odgovor naveo *ostalo*, potkrjepljujući svoj odgovor komentarom „to mi je iskreno nevažno“.

Grafikon 40. Distribucija odgovora na pitanje: *Po tvojem mišljenju, s koliko je godina prihvatljivo prvi put stupiti u spolni odnos?*

7.2. Rasprava

Primarni fokus ovog diplomskog rada bio je dobiti uvid u percepciju poželjnih osobina potencijalnih partnera kod adolescenata s oštećenjem vida. S obzirom da su upoznavanje i odabir potencijalnog partnera procesi koji prethode formiranju romantičnih i intimnih veza, istraživanje se također fokusiralo i na obilježja romantičnih veza i spolnog razvoja u adolescentskoj dobi. U istraživanju je sudjelovalo dvanaest adolescenata s oštećenjem vida prosječne dobi od 18,5 godina koji pohađaju program redovne srednje škole ili redovni srednjoškolski obrazovni program Centra za odgoj i obrazovanje „Vinko Bek“. S obzirom na njihovu dob, može se zaključiti kako se sudionici istraživanja nalaze u fazi završetka srednje adolescencije i početka kasne adolescencije koja započinje oko 19. godine (Rudan, 2004) i traje u prosjeku do 25. godine života (Huure, 2000). Uzorak adolescenata s oštećenjem vida u istraživanju se dijelio s obzirom na njihov spol i stupanj oštećenja vida. U istraživanju je sudjelovalo pet adolescentica (41.7%) i sedam adolescenata (51.8%). Prema stupnju oštećenja vida, devet je slabovidnih sudionika (75%), od čega je pet osoba muškog spola (55.6%) i četiri osobe ženskog spola (44.4%) i tri slijepa sudionika (25%), od čega su dvije osobe muškog spola (66.7%) i jedna osoba ženskog spola (33.3%). Redovni srednjoškolski program Centra za odgoj i obrazovanje „Vinko Bek“ pohađa deset sudionika (83.3%), a dva sudionika (16.6%) integrirana su u program redovne srednje škole. Uslugu smještaja u sklopu Centra za odgoj i obrazovanje „Vinko Bek“ koristi 50% sudionika, dok ostalih 50% sudionika živi u kućanstvu s obitelji. Kao što je prethodno navedeno, formiranju romantične veze prethodi upoznavanje i odabir potencijalnog partnera. Na pitanje vezano uz sklapanje novih poznanstava ili prijateljstava, rezultati su pokazali kako većina adolescenta s oštećenjem vida najčešće sklapa nova poznanstva ili prijateljstva upravo u školskom okruženju i boravkom u Centru za odgoj i obrazovanje „Vinko Bek“. Nešto manji broj njih naveo je da sklapa nova poznanstva i prijateljstva preko zajedničkih prijatelja, kao i u sklopu izvanškolskih aktivnosti. Ovakvi rezultati nisu iznenađujući osobito ako se uzme u obzir rana institucionalizacija djece i mladih s oštećenjem vida, kao i segregacija u škole specijalizirane za djecu i mlade s oštećenjem vida. Također, istraživanja su pokazala da mladi s oštećenjem vida imaju nešto užu socijalne mreže, manji krug prijatelja te manje sudjeluju u socijalnim aktivnostima u odnosu na videće vršnjake (Kef 1997, Huure i Aro, 1998). Unatoč tim užim socijalnim mrežama i ograničenom socijalnom kontekstu za sklapanje novih poznanstava i prijateljstava, rezultati su pokazali da više od polovine sudionika (58.3%) smatra da oštećenje

vida ne otežava pronalazak partnera za romantičnu vezu, njih 25% smatra da oštećenje vida ipak otežava pronalazak partnera, dok njih 16.7% nije sigurno. Sudionici koji smatraju da oštećenje vida otežava pronalazak partnera, navode kako je otegotna okolnost u pronalasku partnera upravo njihovo oštećenje vida koje potencijalnim partnerima može predstavljati prepreku. Upravo to se i potvrdilo u istraživanju koje su proveli Fichten i sur. (1991) na populaciji videćih studenata. Rezultati su pokazali da videći studenti imaju pretežito negativne stavove i emocije u kontekstu formiranja romantičnih veza s osobama s oštećenjem vida, pretežito zbog straha od negativnih reakcija drugih i izbjegavanja od strane prijatelja. Na pitanje „Što misliš je li dečku ili curi koji/a ima oštećenje vida bolje za partnera imati dečka ili curu koji/a ima oštećenje vida, nema oštećenje vida, svejedno je, nisam siguran/a?“, rezultati su pokazali kako više od polovine sudionika (58.3%) ne smatra oštećenje vida relevantnim kriterijem pri odabiru partnera, što je i u skladu s rezultatima istraživanja koje su proveli autori Chilwawar i Sriram (2019) na populaciji osoba oštećena vida u dobi od 18 do 35 godina. Nadalje, 25 % sudionika nisu sigurni, jedan sudionik (8.3%) smatra da je osobi s oštećenjem vida bolje za partnera imati osobu koja također ima oštećenje vida, dok također samo jedan sudionik (8.3%) navodi da je osobi s oštećenjem vida bolje za partnera imati dečka ili curu koji/a nema oštećenje vida. Na pitanja vezana uz iskustvo romantične veze, rezultati su pokazali da nitko od sudionika nije trenutno u romantičnoj vezi, ali da je 50% njih bilo do sada u romantičnoj vezi. Svoje prve romantične veze započeli su u dobi između 14. i 16. godine života, što je u skladu s rezultatima pojedinih stranih istraživanja (Kef i Boss, 2006; Piquart i Pfeiffer, 2012). Uspoređujući iskustvo romantične veze sudionika s obzirom na njihov stupanj oštećenja vida, pokazalo se da u skupini slijepih sudionika nitko nema iskustvo romantične veze, dok u skupini slabovidnih sudionika njih šest (66.7%) navodi kako su bili do sada u romantičnoj vezi. Zanimljivo je istaknuti kako od šest sudionika (66.7%) koji imaju iskustvo romantične veze, dvije su osobe muškog spola (33.3%) i četiri osobe ženskog spola (66.7%). Iako je adolescentica u uzorku manje, rezultati pokazuju kako one imaju više iskustva romantičnih veza u odnosu na adolescente. Razlog tome može biti što adolescenti s oštećenjem vida započinju svoje prve romantične veze u nešto kasnijoj dobi u odnosu na adolescentice s oštećenjem vida (Piquart i Pfeiffer, 2012). Na pitanje vezano uz broj romantičnih veza, većina sudionika (83.3%) navela je kako su dosad imali jednu romantičnu vezu, a samo je jedan sudionik (16.7%) naveo da je bio u tri romantične veze. Iako je većina sudionika prethodno navela da im je oštećenje vida irelevantan kriterij prilikom odabira partnera,

pokazalo se da od šest sudionika koji imaju iskustvo romantične veze, četvero (66.7%) ih je bilo u romantičnoj vezi upravo s dečkom/curom koji/a također ima oštećenje vida. Međutim, ovakvi rezultati mogu se pripisati činjenici da osobe s oštećenjem vida svoje potencijalne partnere najčešće upoznaju u kontekstu obrazovanja ili na radnom mjestu (Trelfa 2004; Pinquart i Pfeiffer, 2012), a upravo te okolnosti dovode do toga da mladi s oštećenjem vida češće stupaju u romantičnu vezu s osobom koja isto tako ima oštećenje vida (Pinquart i Pfeiffer, 2012; Retznik i sur., 2017). U prilog tome govori kako oni koji imaju iskustvo romantične veze, odnosno njih pet (83.3%), pohađaju upravo redovni srednjoškolski program Centra za odgoj i obrazovanje „Vinko Bek“, a jedan sudionik (16.7%) integriran je u obrazovni program redovne srednje škole. Na pitanje „*Gdje si upoznao/la svog/svoju sadašnjeg/sadašnju dečka/curu ili bivšeg/bivšu dečka/curu (ukoliko trenutačno nisi u romantičnoj vezi)?*“, polovina sudionika navela je boravljenjem u Centru za odgoj i obrazovanje „Vinko Bek“, dok su ostali sudionici naveli upoznavanje preko zajedničkih prijatelja i u školskom okruženju. Isto tako, od sudionika koji imaju iskustvo romantične veze, njih četvero (66.7%) koristi uslugu smještaja te samim time čine većinu koja koristi uslugu smještaja, jer kao što je prethodno spomenuto uslugu smještaja koristi šest sudionika (50%) od cjelokupnog uzorka. Samim korištenjem usluge smještaja i boravljenjem u sklopu Centra za odgoj i obrazovanje „Vinko Bek“, adolescenti s oštećenjem vida imaju veći broj prilika za upoznavanje partnera/ice koji također ima oštećenje vida. Iz svega navedenog može se zaključiti kako se prihvaćaju hipoteze H3, H4 i H5 kojima se pretpostavlja da adolescentice u odnosu na adolescente, kao i oni koji pohađaju redovni srednjoškolski program Centra za odgoj i obrazovanje „Vinko Bek“ i koji koriste uslugu smještaja u sklopu Centra za odgoj i obrazovanje „Vinko Bek“, imaju veći broj romantičnih veza. Međutim, prilikom interpretacije ovih rezultata svakako je potrebno uzeti u obzir da je u ovom istraživanju sudjelovao mali broj adolescenata s oštećenjem vida te se navedeni rezultati ne mogu generalizirati na cijelu populaciju. Prije samog formiranja romantične veze s drugom osobom, osobe muškog i ženskog spola procjenjuju posjeduje li potencijalni/a partner/ica osobine i vrijednosti koje oni smatraju važnim. Iako osjetilo vida ima važnu ulogu u procjeni pojedinih karakteristika osobe, ono nije presudno u procesu odabira partnera upravo iz razloga što se pojedine karakteristike osobe mogu procijeniti i korištenjem osjetilnih informacija dobivenih putem osjetila sluha, njuha i dodira, ali i kroz razgovor s potencijalnim/om partnerom/icom. Rezultati dobiveni na upitniku o percepciji poželjnih osobina potencijalnih partnera, pokazuju

kako adolescenti s oštećenjem vida percipiraju iznimno važnim da je njihov/a potencijalni/a partner/ica komunikativna, brižna, ljubazna, iskrena, pouzdana, vjerna, zabavna, zanimljiva i emocionalno zrela osoba, što je u skladu s rezultatima istraživanja koje su proveli Regan i Joshi (2003), Trelfa (2004), Royer i suradnici (2009), Piquart i Pfeiffer (2012) i Weber i Ruch (2012) na populaciji videćih adolescenata i adolescenata s oštećenjem vida. Donošenje ispravnih odluka, uvažavanje njihovog mišljenja i pružanje podrške prilikom ostvarivanja ciljeva, neki su od faktora koji su se također pokazali iznimno važnim u procesu odabira partnera. Ovakvi rezultati sugeriraju da adolescenti s oštećenjem vida, neovisno o spolu i stupnju oštećenja vida dijele sličnu percepciju „idealnog partnera“ te pridaju veću važnost osobinama za koje nije nužna vizualna procjena. Nadalje, ono što je također zajedničko adolescentima s oštećenjem vida pri odabiru partnera/ice jest njihova percepcija važnosti brige o osobnoj higijeni i spolnom zdravlju, kao i nekonzumiranje droge i drugih supstanci. Međutim, zanimljivo je istaknuti kako su rezultati pokazali da adolescentice s oštećenjem vida preferiraju partnera/icu koji/a ne konzumira cigarete i alkohol, dok je za adolescente s oštećenjem vida to izrazito nevažan faktor pri odabiru partnera/ice. Ovakvi rezultati mogu se pripisati činjenici da osobe muškog spola češće u odnosu na osobe ženskog spola postaju redoviti pušači u adolescentskoj dobi, ali i nešto veći konzumenti alkohola (Kuzman, 2009). Kada se govori o sličnosti i razlikama u percepciji poželjnih osobina s obzirom na *spol* adolescenata, kroz istraživanja se provlači teza kako mladići pri odabiru partnera/ice percipiraju karakteristike vezane uz fizički izgled važnijim u odnosu na djevojke, dok djevojke s druge strane smatraju važnijim društveni i financijski status partnera/ice. Navedene razlike pronađene su u populaciji videćih adolescenata, adolescenata s oštećenjem vida (Trelfa, 2004; Royer i sur., 2009 i Hattori i sur., 2013), ali i kod videćih osoba i osoba s oštećenjem vida u odrasloj dobi (Chilwawar i Sriram, 2019; Fekler i sur., 2020 i Scheller i sur., 2021). Iako se rezultati ovog istraživanja zbog malog broja sudionika (N=12) ne mogu generalizirati na cijelu populaciju adolescenata s oštećenjem vida, oni mogu pružiti uvid u moguće postojeće sličnosti i razlike u percepciji poželjnih osobina pri odabiru partnera/ice. Što se tiče osobina vezanih uz fizički izgled partnera, rezultati ovog istraživanja pokazuju kako adolescentice i adolescenti s oštećenjem vida imaju sličnu percepciju važnosti fizičkog izgleda pri odabiru partnera/ice, štoviše adolescentice smatraju nešto važnijim da je njihov/a partner/ica slatka osoba i osoba u dobroj fizičkoj formi (*grafikoni 21. i 23.*). Ovakvi rezultati mogu se pripisati činjenici da i žene počinju percipirati fizički izgled partnera/ice važnim, iako su

istraživanja pokazala da je to i dalje u manjoj mjeri u odnosu na muškarce (Bech-Sørensen i Pollet, 2016). Društveni status i financijsko stanje partnera/ice pokazali su se izrazito nevažnim karakteristikama pri odabiru partnera (medijan 3,00), premda adolescentice u ovom istraživanju pokazuju blagu tendenciju vrednovanja važnim društveni, ali i financijski status potencijalnog partnera/ice (*grafikoni 25., 27. i 29.*). Iz svega navedenog, može se zaključiti kako se odbacuje H1 hipoteza kojom se pretpostavlja da adolescenti u odnosu na adolescentice smatraju važnijim osobine vezane uz fizički izgled, dok adolescentice smatraju važnijim dobar financijski i društveni status pri odabiru partnera/ice. Nadalje, kada se govori o sličnostima i razlikama u percepciji poželjnih osobina kod adolescenata oštećenjem vida s obzirom na *stupanj oštećenja vida*, ne postoji značajan broj istraživanja na temu. Istraživanja o percepciji poželjnih osobina potencijalnih partnera pretežito su fokusirana na usporedbu adolescenata s oštećenjem vida s videćim adolescentima. Međutim, rezultati istraživanja koje su proveli Pinguart i Pfeiffer (2012) pokazali su da slijepi adolescenti percipiraju fizičku privlačnost potencijalnog partnera/ice manje važnom karakteristikom pri odabiru partnera/ice u odnosu na slabovidne adolescente. Slični obrasci percepcije važnosti fizičkog izgleda pronađeni su i ovom istraživanju. Naime, slijepi adolescenti smatraju iznimno nevažnim da je njihov/a partner/ica fizički privlačna i mršava osoba te osoba koja je u dobroj fizičkoj formi, ali donekle važnim smatraju da je njihov/a partner/ica slatka osoba. S druge strane, slabovidni adolescenti sve navedene osobine smatraju donekle važnim pri odabiru partnera/ice. Navedeni rezultati govore u prilog tome da su karakteristike vezane uz fizički izgled manje važne u slučaju potpune odsutnosti vida, kao i da stupanj oštećenja vida može utjecati na preferencije osobina pri odabiru partnera/ice. Iz svega navedenog može se zaključiti kako se potvrđuje H2 hipoteza koja pretpostavlja da slabovidni adolescenti u odnosu na slijepu adolescente, smatraju važnijim osobine vezane uz fizički izgled partnera/ice. Nadalje, ono što je zanimljivo istaknuti su rezultati dobiveni na varijablama *Moj/a dečko/cura bi trebao/la biti uključen/a u izvanškolske aktivnosti*, *Koliko Vam je važno da dečko/cura ne konzumira cigarete* i *Koliko Vam je važno da dečko/cura ne konzumira alkohol?*, dok su za slabovidne adolescenti to izrazito nevažni (medijan 3,00) faktori pri odabiru partnera, slijepi adolescenti smatraju iznimno važnim (1,00) da njihov/a potencijalni/a partner/ica ne konzumira alkohol i cigarete te da je uključen/a u izvanškolske aktivnosti. Prilikom interpretacije ovih rezultata svakako treba imati na umu i omjer slijepih sudionika u odnosu na slabovidne sudionike (3:9), kao i mali uzorak sudionika (N=12). Međutim, ako se uzme u obzir da su

rezultati također pokazali da slijepi adolescenti u odnosu na slabovidne adolescente, smatraju iznimno važnim da s partnerom/icom dijele zajedničke interese i hobije, može se pretpostaviti da je uključenost u neke iste izvanškolske aktivnosti za slijepo adolescente jedan od načina dijeljenja zajedničkih interesa i/ili hobija. Nadalje, nekonzumiranje cigareta i alkohola kao iznimno nevažni kriteriji pri odabiru partnera kod slabovidnih adolescenata, a iznimno važni kod slijepih adolescenata mogu se pripisati činjenici da slabovidni adolescenti zbog svog ostatka vida možda više sudjeluju u nekim socijalnim aktivnostima s prijateljima (npr. izlaženje u kafiće i klubove) te na taj način imaju veći broj prilika za konzumiranje cigareta i alkohola, što posljedično može rezultirati time da konzumiranje navedenog ne smatraju relevantnim kriterijima pri odabiru partnera/ice. Pitanja koja se odnose na spolnost adolescenata s oštećenjem vida, preispituju njihovu percepciju informiranosti o spolnosti, spolno odgovornom ponašanju, metodama kontracepcije, spolno prenosivim bolestima, ali i poželjnu dob stupanja u prve spolne odnose. Većina sudionika (83.3%) smatra da su dovoljno educirani o područjima vezanim uz spolnost, što je u skladu s rezultatima istraživanja koje su proveli autori Kef i Boss (2006) na populaciji adolescenata s oštećenjem vida, u kojem se pokazalo da 92% njih percipira da ima dovoljno znanja o spolnosti. Kao najčešći izvor informacija o područjima vezanim uz spolnost, 41.7% sudionika navelo je obitelj, zatim 25% njih navelo je medije, a manji postotak njih naveo je prijatelje, osobu od povjerenja i učitelje, a upravo to je u skladu s rezultatima prethodno navedenog istraživanja u kojem se pokazalo da adolescenti najveći broj informacija dobivaju upravo od roditelja, a potom od medija i u nešto manjoj mjeri od prijatelja. Zanimljivo je istaknuti razliku u odnosu na videće adolescente koji navode prijatelje kao glavni izvor informacija o spolnosti (Duh, 2000). Međutim, ako se uzme u obzir da socijalne mreže adolescenata s oštećenjem vida pretežito uključuju interpersonalne veze u krugu obitelji, može se pretpostaviti da se njihove osobe od povjerenja nalaze upravo u krugu obitelji. Što se tiče stupanja u prve spolne odnose, adolescenti s oštećenjem vida stupaju u prve spolne odnose u prosjeku dvije do tri godine kasnije u odnosu na videće adolescente, odnosno ulaskom u ranu odraslu dob (Kelly i Kapperman, 2012). Rezultati ovog istraživanja pokazali su kako polovina sudionika smatra da je prihvatljivo stupiti u prve spolne odnose između 17. i 19. godine, ali udio njih također smatra da bi osoba prilikom stupanja u prve spolne odnose trebala imati i više od 19 godina. Na temelju svega navedenog, uočljivo je kako oštećenje vida može značajno utjecati na psihosocijalni razvoj pojedinca, kao i na formiranje socijalnih odnosa s drugima. Adolescenti s

oštećenjem vida suočavaju s nizom različitih poteškoća u izgradnji socijalnih odnosa s vršnjacima, a to dovodi do ograničenih mogućnosti socijalne integracije i prihvaćanja od strane vršnjaka, sudjelovanja u socijalnim aktivnostima s vršnjacima i posljedično do užih socijalnih mreža. Socijalne mreže vršnjaka imaju značajnu ulogu u procesu formiranja romantičnih veza jer se njihovim grananjem na druženja s vršnjacima suprotnog spola šire mogućnosti za upoznavanje potencijalnih partnera i ostvarivanje romantičnih interakcija. Adolescenti s oštećenjem vida zbog prirode svog oštećenja teže uspostavljaju kontakt očima i imaju smanjene mogućnosti prikupljanja informacija putem osjetila vida, što posljedično otežava proces upoznavanja potencijalnih partnera, procjenu vizualnih znakova interesa (facijalne ekspresije, geste) od strane potencijalnih partnera, ali i procjenu osobina potencijalnih partnera. Shodno tome, adolescenti s oštećenjem vida nešto kasnije ostvaruju svoje prve romantične i intimne veze.

Važno je spomenuti kako i ovo istraživanje ima svoje nedostatke. Jedan od autora koji je koristio u svom istraživanju ICRP upitnik – *Important characteristics in a romantic partner*, navodi kako se iz navedenog oblika vrednovanja osobina ne može saznati koje su to osobine koje su „prioritetne“ pri odabiru partnera. Isto tako, popis poželjnih osobina u upitniku sadrži pretežito „tražene“ osobine, a manje je usmjeren na neke nepoželjne osobine (Rokeach i Wiener, 2018). Također, s obzirom na ograničen broj sudionika u istraživanju, dobivene rezultate nije moguće generalizirati na cijelu populaciju adolescenata s oštećenjem vida.

8. ZAKLJUČAK

Rezultati ovog istraživanja pokazuju kako adolescenti s oštećenjem vida koriste pretežito školski kontekst i okruženje unutar Centra za odgoj i obrazovanje „Vinko Bek“ za sklapanje novih prijateljstava i formiranje romantičnih veza, a njihovi/e partneri/ice pretežito su osobe s oštećenjem vida. Djevojke u odnosu na mladiće, kao i slabovidni u odnosu na slijepce, pokazali su nešto veće iskustvo u području romantičnih veza. Što se tiče percepcije poželjnih osobina potencijalnih partnera, rezultati pokazuju kako postoje i određene razlike u vrednovanju s obzirom na spol i stupanj oštećenja vida. Međutim, adolescenti s oštećenjem vida neovisno o spolu i stupnju oštećenje vida, smatraju važnim upravo one osobine za čiju procjenu nije nužna informacija dobivena putem osjetila vida. Razlog tome može biti što se osobe s oštećenjem vida pri procjeni osobina partnera/ice više oslanjaju na druge osjetilne informacije. Osim toga, oni su više usmjereni na neke unutarnje karakterne osobine što djelomično može biti zbog prirode njihova oštećenja, a djelomično i zbog njihove dobi. Naime, sudionici ovog istraživanja su na pragu rane odrasle dobi te su se njihovi kriteriji odabira partnera/ice sigurno promijenili u odnosu na ranu adolescentsku dob, s naglaskom na odabir partnera/ice s kojim/om postoji potencijal za razvoj emocionalne i fizičke intimnosti. Rezultati su također pokazali da adolescenti s oštećenjem vida percipiraju da su dovoljno informirani o područjima vezanim uz spolnost, kao glavni izvor informacija navode svoju obitelj, a stupanje u prve spolne odnose prema njima je najprikladnije između sedamnaeste i devetnaeste godine. Iako se rezultati ovog istraživanja zbog malog uzorka ne mogu generalizirati na cijelu populaciju adolescenata s oštećenjem vida, oni su ipak značajni s obzirom da ne postoji značajan broj istraživanja na temu percepcije poželjnih osobina potencijalnih partnera, romantičnih veza i spolnosti adolescenata s oštećenjem vida. Dobiveni rezultati ipak pružaju uvid u određene sličnosti i razlike s obzirom na spol i stupanj oštećenja vida, ali i daju mogućnost usporedbe s rezultatima pojedinih stranih istraživanja koja su bavila ovom tematikom. Buduća istraživanja bi svakako trebala obuhvatiti veći uzorak adolescenata s oštećenjem vida, ali i neke druge varijable sudionika kao što je primjerice dob i status veze adolescenata.

9. POPIS LITERATURE:

1. Bech-Sørensen, J., i Pollet, T. V. (2016). Sex differences in mate preferences: A replication study, 20 years later. *Evolutionary Psychological Science*, 2(3), 171-176.
2. Bezerra, C. P., i Pagliuca, L. M. F. (2010). The experience of sexuality by visually impaired adolescents. *Revista da Escola de Enfermagem da USP*, 44(3), 578-583.
3. Bouchey, H. A., i Furman, W. (2003). Dating and romantic experiences in adolescence. U: G. R. Adams i M. D. Berzonsky (ur.), *Blackwell handbook of adolescence* (str. 313–329). Oxford: Blackwell Publishing.
4. Boxer, C. F., Noonan, M. C., i Whelan, C. B. (2015). Measuring mate preferences: A replication and extension. *Journal of Family Issues*, 36(2), 163-187.
5. Buss, D. M. (1989). Sex differences in human mate preferences: Evolutionary hypotheses tested in 37 cultures. *Behavioral and brain sciences*, 12(1), 1-14.
6. Buss, D. M., Shackelford, T. K., Kirkpatrick, L. A., i Larsen, R. J. (2001). A half century of mate preferences: The cultural evolution of values. *Journal of marriage and Family*, 63(2), 491-503.
7. Chilwarwar, V., i Sriram, S. (2019). Exploring Gender Differences in Choice of Marriage Partner Among Individuals with Visual Impairment. *Sexuality and Disability*, 37(1), 123-139.
8. Collins, W. A. (2003). More than myth: The developmental significance of romantic relationships during adolescence. *Journal of research on adolescence*, 13(1), 1-24.
9. Collins, W. A., Welsh, D. P., i Furman, W. (2009). Adolescent romantic relationships. *Annual review of psychology*, 60, 631-652.
10. Conley, J. D. (2007). *Preferences in Mate Selection for College Students: A 10-year Follow-up* (Doktorska disertacija). University of Georgia, Athens, Georgia.
11. Connolly, J. A., i Johnson, A. M. (1996). Adolescents' romantic relationships and the structure and quality of their close interpersonal ties. *Personal relationships*, 3(2), 185-195.
12. Connolly, J., Craig, W., Goldberg, A., i Pepler, D. (2004). Mixed-gender groups, dating, and romantic relationships in early adolescence. *Journal of research on adolescence*, 14(2), 185-207.

13. Cortínez-López, A., Cuesta-Lozano, D., i Luengo-González, R. (2021). Effectiveness of Sex Education in Adolescents. *Sexes*, 2(1), 144-150.
14. Duh, J. (2000). Sexual knowledge of Taiwanese adolescents with and without visual impairments. *Journal of Visual Impairment & Blindness*, 94(6), 385-395.
15. Fekler, Or., Bokek-Cohen, Y. A., i Braw, Y. (2020). Are You Seeing Him/Her? Mate Choice in Visually Impaired and Blind People. *International Journal of Disability, Development and Education*, 67(5), 467-483.
16. Fichten, C. S., Goodrick, G., Amsel, R., i McKenzie, S. W. (1991). Reactions toward dating peers with visual impairments. *Rehabilitation Psychology*, 36(3), 163.
17. Furman, W., i Shaffer, L. (2003). The role of romantic relationships in adolescent development. U: P. Florsheim (Ur.), *Adolescent romantic relations and sexual behavior: Theory, research, and practical implications* (str. 3-22). Mahwah, New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates Publishers.
18. Garaigordobil, M., i Bernarás, E. (2009). Self-concept, self-esteem, personality traits and psychopathological symptoms in adolescents with and without visual impairment. *The Spanish journal of psychology*, 12(1), 149-160.
19. Giangreco, M. F., Yuan, S., McKenzie, B., Cameron, P., i Fialka, J. (2005). "Be careful what you wish for...": Five reasons to be concerned about the assignment of individual paraprofessionals. *Teaching Exceptional Children*, 37(5), 28-34.
20. Gordon, P. A., Tschopp, M. K., i Feldman, D. (2004). Addressing issues of sexuality with adolescents with disabilities. *Child and Adolescent Social Work Journal*, 21(5), 513-527.
21. Harris, B. A. (2011). Effects of the proximity of paraeducators on the interactions of braille readers in inclusive settings. *Journal of Visual Impairment & Blindness*, 105(8), 467-478.
22. Hattori, W. T., Castro, F. N., i Lopes, F. D. A. (2013). Mate choice in adolescence: Idealizing romantic partners. *Psico*, 44(2), 226-234.
23. Havlicek, J., Saxton, T. K., Roberts, S. C., Jozifkova, E., Lhota, S., Valentova, J., i Flegr, J. (2008). He sees, she smells. Male and female reports of sensory reliance in mate choice and non-mate choice contexts. *Personality and Individual Differences*, 45(6), 565-570.

24. Hicks, S. (1980). Relationship and sexual problems of the visually handicapped. *Sexuality and Disability*, 3(3), 165–176.
25. Huurre, T. (2000). *Psychosocial development and social support among adolescents with visual impairment*. Tampere: Tampere University Press.
26. Huurre, T. M., i Aro, H. M. (1998). Psychosocial development among adolescents with visual impairment. *European child & adolescent psychiatry*, 7(2), 73-78.
27. Huurre, T. M., Komulainen, E. J., i Aro, H. M. (1999). Social support and self-esteem among adolescents with visual impairments. *Journal of Visual Impairment & Blindness*, 93(1), 26-37.
28. Kef, S. (1997). The personal networks and social supports of blind and visually impaired adolescents. *Journal of Visual Impairment & Blindness*, 91(3), 236-244.
29. Kef, S. (2002). Psychosocial adjustment and the meaning of social support for visually impaired adolescents. *Journal of Visual Impairment & Blindness*, 96(1), 22-37.
30. Kef, S., & Bos, H. (2006). Is love blind? Sexual behavior and psychological adjustment of adolescents with blindness. *Sexuality and Disability*, 24(2), 89-100.
31. Kelly, S. M., i Kapperman, G. (2012). Sexual activity of young adults who are visually impaired and the need for effective sex education. *Journal of Visual Impairment & Blindness*, 106(9), 519-526.
32. Krupa, C., i Esmail, S. (2010). Sexual health education for children with visual impairments: Talking about sex is not enough. *Journal of Visual Impairment & Blindness*, 104(6), 327-337.
33. Kuzman, M. (2009). Adolescencija, adolescenti i zaštita zdravlja. *Medicus*, 18(2_Adolescencija), 155-172.
34. Lifshitz, H., Hen, I., i Weisse, I. (2007). Self-concept, adjustment to blindness, and quality of friendship among adolescents with visual impairments. *Journal of Visual Impairment & Blindness*, 101(2), 96-107.
35. Marzoli, D., Havlíček, J., i Roberts, S. C. (2018). Human mating strategies: from past causes to present consequences. *Wiley Interdisciplinary Reviews: Cognitive Science*, 9(2), e1456.

36. Pinquart, M., i Pfeiffer, J. P. (2011). Associations of extroversion and parental overprotection with forming relationships with peers among adolescents with and without visual impairments. *Journal of visual impairment & blindness*, 105(2), 96-107.
37. Pinquart, M., i Pfeiffer, J. P. (2012). What is essential is invisible to the eye: Intimate relationships of adolescents with visual impairment. *Sexuality and Disability*, 30(2), 139-147.
38. Regan, P. C., i Joshi, A. (2003). Ideal partner preferences among adolescents. *Social Behavior and Personality: an international journal*, 31(1), 13-20.
39. Retznik, L., Wienholz, S., Seidel, A., Pantenburg, B., Conrad, I., Michel, M., i Riedel-Heller, S. G. (2017). Relationship status: single? Young adults with visual, hearing, or physical disability and their experiences with partnership and sexuality. *Sexuality and disability*, 35(4), 415-432.
40. Rokeach, A., i Wiener, J. (2018). The romantic relationships of adolescents with ADHD. *Journal of Attention Disorders*, 22(1), 35-45.
41. Rosenblum, L. P. (2000). Perceptions of the impact of visual impairment on the lives of adolescents. *Journal of Visual Impairment & Blindness*, 94(7), 434-445.
42. Royer, H. R., Keller, M. L., i Heidrich, S. M. (2009). Young adolescents' perceptions of romantic relationships and sexual activity. *Sex Education*, 9(4), 395-408.
43. Rudan, V. (2004). Normalni adolescentni razvoj. *Medix: specijalizirani medicinski dvomjesečnik*, 10(52), 36-39.
44. Runjić, T., i Bilić-Prčić, A. (2009). Razlike u socijalnim vještinama učenika oštećena vida nižeg školskog uzrasta prema proceni roditelja. U: *Radovanović, D.(ur.): Istraživanja u specijalnoj edukaciji i rehabilitaciji* (str. 579-587). Beograd: Univerzitet u Beogradu.
45. Sacks, S. Z., Wolffe, K. E., i Tierney, D. (1998). Lifestyles of students with visual impairments: Preliminary studies of social networks. *Exceptional Children*, 64(4), 463-478.
46. Sacks, S., i Wolffe, K. E. (2006). *Teaching social skills to students with visual impairments: From theory to practice*. New York: American Foundation for the Blind.

47. Sacks, S., Kekelis, L., i Gaylord-Ross, R. (Ur.). (1992). *The development of social skills by blind and visually impaired students: Exploratory studies and strategies*. New York: American Foundation for the Blind.
48. Salleh, N. M., i Zainal, K. (2010). How and why the visually impaired students socially behave the way they do. *Procedia-social and behavioral sciences*, 9, 859-863.
49. Scheller, M., Matorres, F., Little, A. C., Tompkins, L., i de Sousa, A. A. (2021). The Role of Vision in the Emergence of Mate Preferences. *Archives of Sexual Behavior*, 1-13.
50. Shandra, C. L., i Chowdhury, A. R. (2012). The first sexual experience among adolescent girls with and without disabilities. *Journal of youth and adolescence*, 41(4), 515-532.
51. Shpigelman, C. N., i Vorobioff, M. (2021). Romantic relationship and psychological wellbeing: the experiences of young individuals with visual impairment. *Disability and rehabilitation*, 43(9), 1228-1236.
52. Sorokowska, A., Oleszkiewicz, A., i Sorokowski, P. (2018). A compensatory effect on mate selection? Importance of auditory, olfactory, and tactile cues in partner choice among blind and sighted individuals. *Archives of sexual behavior*, 47(3), 597-603.
53. Trelfa, R. P. (2004). *Blind date: mate selection in visually impaired and sighted populations (Doktorska disertacija)*. Durham University, Durham.
54. Veerman, L., Heppe, E., Gold, D., i Kef, S. (2019). Intra-and interpersonal factors in adolescence predicting loneliness among young adults with visual impairments. *Journal of visual impairment & blindness*, 113(1), 7-18.
55. Weber, M., i Ruch, W. (2012). The role of character strengths in adolescent romantic relationships: An initial study on partner selection and mates' life satisfaction. *Journal of adolescence*, 35(6), 1537-1546.
56. Zarevski, P. (1992). Sramežljivost i romantične veze: usporedba hrvatskih srednjoškolaca i studenata. *Revija za sociologiju*, 23(3-4), 171-177.

10. PRILOZI

10.1. *Informirani pristanak za sudjelovanje u istraživanju*

INFORMIRANI PRISTANAK ZA SUDJELOVANJE U ISTRAŽIVANJU U OKVIRU IZRADE DIPLOMSKOG RADA

FAKULTET: Edukacijsko – rehabilitacijski fakultet, diplomski studij - Edukacijska rehabilitacija, modul: Rehabilitacija osoba oštećena vida

NASLOV DIPLOMSKOG RADA: Percepcija poželjnih osobina potencijalnih partnera kod adolescenta s oštećenjem vida

IME I PREZIME VODITELJA ISTRAŽIVANJA (ISPITIVAČ): Nives Mrkonjić

MJESTO ISTRAŽIVANJA: Centar za odgoj i obrazovanje „Vinko Bek“

OPIS ISTRAŽIVANJA:

Poštovani/poštovana,

pozivam vas da u svojstvu ispitanika sudjelujete u istraživanju o percepciji poželjnih osobina potencijalnih partnera kod adolescenata s oštećenjem vida. Istraživanje se provodi u okviru izrade diplomskog rada. Cilj diplomskog rada je ispitati koje osobine adolescenti s oštećenjem vida percipiraju kao važne kod svog potencijalnog partnera, ali i utvrditi određena obilježja romantičnih veza i spolnosti kod adolescenata s oštećenjem vida.

U svrhu istraživanja kreiran je upitnik koji se sastoji od četiri dijela. Prvi dio upitnika odnosi se na demografska obilježja ispitanika (spol, dob, škola koja se pohađa, vrsta oštećenja i dr.). Drugim dijelom upitnika prikupljaju se podatci o obilježjima romantičnih veza kod adolescenata s oštećenjem vida (upoznavanje potencijalnih partnera, stupanje u romantičnu vezu i sl.). Nadalje, treći dio upitnika odnosi se na percepciju poželjnih osobina potencijalnih partnera (određuje se stupanj važnosti određenih osobina), a četvrti dio upitnika sadrži pitanja koja se odnose na

spolnost i educiranost adolescenata s oštećenjem vida u području spolnosti. Pitanja iz područja spolnosti su opcionalna pitanja na koja ispitanici ne moraju odgovoriti ukoliko ne žele.

Ispunjeni upitnici su u potpunosti anonimni, a vaši odgovori koristit će se na povjerljiv način za statističko prikazivanje rezultata istraživanja u diplomskom radu. Provedba istraživanja odvijala bi se na način da će svaki ispitanik samostalno ispunjavati upitnik koji će biti prilagođen prema pismu/vrsti tiska koji ispitanik koristi.

Ispunjavanje upitnika traje između 15 do 20 minuta.

Ime i prezime ispitanika: _____

Vlastoručni potpis ispitanika: _____

Mjesto i datum: _____

Ime i prezime voditelja istraživanja (ispitivača): _____

Vlastoručni potpis ispitanika: _____

Mjesto i datum: _____

10.2. Upitnik

Percepcija poželjnih osobina potencijalnih partnera kod adolescenata s oštećenjem vida

Poštovani/e ispitanici/e,

u okviru izrade diplomskog rada provodim istraživanje o percepciji poželjnih osobina potencijalnih partnera kod adolescenata s oštećenjem vida pod vodstvom mentorice prof.dr.sc. Tine Runjić. U svrhu istraživanja kreiran je upitnik koji se sastoji od četiri dijela. Osim kratkog demografskog upitnika, ovim upitnikom se ispituju: obilježja romantičnih veza adolescenata s oštećenjem vida, percepcija poželjnih osobina potencijalnih partnera te spolnost i educiranost adolescenata s oštećenjem vida. Molim vas da na pitanja odgovarate što iskrenije možete. Ispunjeni upitnici su u potpunosti anonimni, a vaši odgovori koristit će se na povjerljiv način za statističko prikazivanje rezultata istraživanja u diplomskom radu. Ukoliko ne želite odgovoriti na neko od navedenih pitanja, ono će se ostaviti neispunjeno.

Hvala vam na suradnji!

1. OPĆI PODATCI O UČENIKU

1. Spol:

- a) muško
- b) žensko

2. Koliko imaš godina?

_____

3. Osnovna škola koju si pohađao/la:

- a) Osnovna škola u sklopu Centra za odgoj i obrazovanje „Vinko Bek“
- b) Redovna osnovna škola: _____
(naziv škole i mjesto)

4. Jesi li tijekom svog osnovnoškolskog obrazovanja imao/la asistenta u nastavi?

- a) da
- b) ne

Ako si na prethodno pitanje odgovorio/la potvrdno, navedi u kojim si od nabrojanih razreda imao/la asistenta u nastavi?

a) 1.	da/ne	e) 5.	da/ne
b) 2.	da/ne	f) 6.	da/ne
c) 3.	da/ne	g) 7.	da/ne
d) 4.	da/ne	h) 8.	da/ne

5. Srednja škola koju trenutno pohađaš:

a) Centar za odgoj i obrazovanje „Vinko Bek“

b) Gimnazija: _____
(naziv škole i mjesto)

c) Srednja strukovna škola: _____
(naziv škole i mjesto)

d) Ostalo: _____
(naziv i mjesto)

6. Imaš li asistenta u nastavi u školi koju trenutno pohađaš?

a) da

b) ne

Ako si na prethodno pitanje odgovorio/la potvrdno, navedi u kojim si od nabrojanih razreda imao/la asistenta u nastavi?

a) 1. da/ne

b) 2. da/ne

c) 3. da/ne

d) 4. da/ne

7. Jesi li trenutno na privremenom smještaju u Centru za odgoj i obrazovanje „Vinko Bek“?

a) da

b) ne

8. Jesi li:

- a) slijepa osoba
- b) slabovidna osoba

9. Oštećenje vida je:

- a) prisutno od rođenja
- b) nastupilo naknadno
- c) ne znam

Ako si na prethodno pitanje odgovorio/la da je oštećenje vida nastupilo naknadno, navedi s koliko godina je oštećenje vida nastupilo?

dob: _____

10. Imaš li neku drugu teškoću pored samog oštećenja vida?

- a) da
- b) ne

Ako si na prethodno pitanje odgovorio/la potvrdno, navedi o kojoj vrsti teškoće se radi:

vrsta teškoće: _____

2. PODATCI O OBILJEŽJIMA ROMANTIČNIH VEZA ADOLESCENTA S OŠTEĆENJEM VIDA

11. Gdje najčešće sklapaš nova poznanstva ili prijateljstva? *zaokružiti maksimalno dva odgovora

- a) u školskom okruženju
- b) u sklopu boravka u COO „Vinko Bek“
- c) u sklopu izvanškolskih aktivnosti (npr. sportske, glazbene i likovne aktivnosti)
- d) izlaženjem u kafiće ili klubove
- e) preko zajedničkih prijatelja
- f) preko interneta
- g) ostalo: _____

12. Jesi li do sada bio/la u romantičnoj vezi?

- a) da
- b) ne

Ako si na prethodno pitanje odgovorio/la potvrdno, navedi jesi li ikada bio/la u romantičnoj vezi s dečkom/curom koja ima oštećenje vida?

- a) da
- b) ne

13. Jesi li trenutno u romantičnoj vezi?

- a) da
- b) ne

Ako si na prethodno pitanje odgovorio/la potvrdno, navedi ima li tvoj sadašnji dečko ili cura oštećenje vida?

- a) ima
- b) nema

14. Što misliš, je li dečku ili curi koji/a ima oštećenje vida bolje za partnera imati dečka ili curu koji/a:

- a) ima oštećenje vida
- b) nema oštećenje vida
- c) svejedno je
- d) nisam siguran/a

15. Smatraš li da oštećenje vida može otežati pronalazak dečka ili cure za romantičnu vezu?

- a) da
- b) ne
- c) nisam siguran/a

Ako si na prethodno pitanje odgovorio/la potvrdno, navedi koje su to okolnosti ili čimbenici za koje smatraš da otežavaju pronalazak dečka ili cure:

Set pitanja koji slijedi ispunjavaju one osobe koje imaju prethodno iskustvo u romantičnim vezama ili su trenutno u romantičnoj vezi.

16. Koliko si romantičnih veza imao/la dosad (uključujući i sadašnju vezu)?

- a) broj veza: _____
- b) nisam siguran

17. Koliko godina si imao/la u trenutku kada si započeo/la svoju prvu romantičnu vezu?

- a) 14 – 16
- b) 17 – 19
- c) više od 19 godina
- d) ne želim odgovoriti

18. Jesi li ikada bio/la u vezi s dečkom/curom bez oštećenja vida?

- a) da
- b) ne

19. Jesi li ikada bio/la u vezi s dečkom/curom koji/a ima neku drugu vrstu teškoće (ne uključujući oštećenje vida)?

- a) da
- b) ne

Ako si na prethodno pitanje odgovorio/la potvrdno, navedi o kojoj vrsti teškoće se radi:

vrsta teškoće: _____

20. Gdje si upoznao/la svog/svoju sadašnjeg/sadašnju dečka/curu ili bivšeg/bivšu dečka/curu (ukoliko trenutno nisi u romantičnoj vezi)?

- a) u školskom okruženju
- b) u sklopu boravka u COO „Vinko Bek“
- c) u sklopu izvanškolskih aktivnosti (npr. sportske, glazbene i likovne aktivnosti)
- d) izlaženjem u kafiće ili klubove
- e) preko zajedničkih prijatelja
- f) preko interneta
- g) ostalo: _____

21. Pohađa li tvoj/a sadašnji/a dečko/cura istu srednju školu kao i ti ili ukoliko trenutno nisi u romantičnoj vezi, je li tvoj/a bivši/a dečko/cura pohađao/la istu srednju školu kao i ti?

- a) da
- b) ne

3. PODATCI O POŽELJNIM OSOBINAMA POTENCIJALNIH PARTNERA

Molim te da na sljedećoj ljestvici označiš stupanj važnosti idućih tvrdnji koje opisuju osobine potencijalnog dečka ili cure. Odgovori na svaku pojedinu tvrdnju označavaju se na skali od tri stupnja:

1 izrazito važno

2 donekle važno

3 izrazito nevažno

1. Moj/a dečko/cura bi trebao/la biti **pametna osoba**.

1 2 3

2. Moj/a dečko/cura bi trebao/la biti **komunikativna osoba**.

1 2 3

3. Moj/a dečko/cura bi trebao/la biti **ljubazna osoba**.

1 2 3

4. Moj/a dečko/cura bi trebao/la biti **simpatična osoba**.

1 2 3

5. Moj/a dečko/cura bi trebao/la biti **strpljiva osoba**.

1 2 3

6. Moj/a dečko/cura bi trebao/la biti **smirena osoba**.

1 2 3

7. Moj/a dečko/cura bi trebao/la biti **brižna osoba**.

1 2 3

8. Moj/a dečko/cura bi trebao/la biti **iskrena osoba**.

1 2 3

9. Moj/a dečko/cura bi trebao/la biti **pouzdana osoba**.

1 2 3

10. Moj/a dečko/cura bi trebao/la biti **vjerna osoba**.

1 2 3

11. Moj/a dečko/cura bi trebao/la biti **emocionalno zrela osoba** (osoba koja je svjesna svojih osjećaja i vlada njima).

1 2 3

12. Moj/a dečko/cura bi trebao/la biti **samopouzdana osoba** (osoba koja je sigurna u sebe i svoje vrijednosti).

1 2 3

13. Moj/a dečko/cura bi trebao/la imati **dobar smisao za humor/ biti duhovit/a**.

1 2 3

14. Moj/a dečko/cura bi trebao/la biti **zabavna osoba**.

1 2 3

15. Moj/a dečko/cura bi trebao/la biti **društvena osoba**.

1 2 3

16. Moj/a dečko/cura bi trebao/la biti **zanimljiva osoba**.

1 2 3

17. Moj/a dečko/cura bi trebao/la biti **popularna osoba u društvu**.

1 2 3

18. Moj/a dečko/cura bi trebao/la biti **vođa u društvu**.

1 2 3

19. Moj/a dečko/cura bi trebao/la biti **ambiciozna osoba** (osoba koja ima svoje ciljeve i zna što želi).

1 2 3

20. Moj/a dečko/cura bi trebao/la imati **dobro opće znanje**.

1 2 3

21. Moj/a dečko/cura bi trebao/la biti **uključen/a u izvanškolske aktivnosti** (npr. sport, glazba, ples, slikanje i sl.).

1 2 3

22. Moj/a dečko/cura bi trebao/la **donositi ispravne odluke**.

1 2 3

23. Moj/a dečko/cura i ja bi trebali dijeliti **iste životne vrijednosti i stavove**.

1 2 3

24. Moj/a dečko/cura i ja bi trebali **dijeliti zajedničke interese i/ili hobije** (npr. glazba, sport i sl.).

1 2 3

25. Moj/a dečko/cura bi trebao/la **uvažavati moje mišljenje**.

1 2 3

26. Moj/a dečko/cura bi trebao/la **pružati mi podršku u ostvarivanju mojih ciljeva.**

1 2 3

27. Moj/a dečko/cura bi trebao/la biti **religiozna osoba.**

1 2 3

28. Moj/a dečko/cura bi trebao/la biti **dobrog financijskog stanja.**

1 2 3

29. Moj/a dečko/cura bi trebao/la biti **fizički privlačna osoba** (veličina tijela, oblik tijela, visina, lijepo lice).

1 2 3

30. Moj/a dečko/cura bi trebao/la biti **sladak/slatka.**

1 2 3

31. Moj/a dečko/cura bi trebao/la biti u **dobroj fizičkoj formi** (fizički jak/a, fizički aktivan/na).

1 2 3

32. Moj/a dečko/cura bi trebao/la biti **mršav/a.**

1 2 3

33. Moj/a dečko/cura bi trebao/la **brinuti se o svom spolnom zdravlju.**

1 2 3

34. Moj/a dečko/cura bi trebao/la održavati **dobru osobnu higijenu.**

1 2 3

35. Koliko Vam je važno da dečko/cura **ne konzumira cigarete?**

1 2 3

36. Koliko Vam je važno da dečko/cura **ne konzumira alkohol?**

1 2 3

37. Koliko Vam je važno da dečko/cura **ne konzumira droge i druge supstance?**

1 2 3

4. PODATCI O SPOLNOSTI ADOLESCENATA S OŠTEĆENJEM VIDA

1. Smatraš li da si dovoljno educiran/a o spolnosti, spolno odgovornom ponašanju, metodama kontracepcije i spolno prenosivim bolestima?

- a) da
- b) ne
- c) nisam siguran/a

2. Kome ćeš se najčešće obratiti ukoliko trebaš neku informaciju vezanu uz spolnost, spolno odgovorno ponašanje, metode kontracepcije, spolno prenosive bolesti i sl. ?

- a) obitelj
- b) učitelji
- c) prijatelji
- d) mediji (internet, TV, časopisi, knjige i dr.)
- e) ostalo: _____

3. Po tvojem mišljenju, s koliko je godina prihvatljivo prvi put stupiti u spolni odnos ?

- a) 14 – 16 godina
- b) 17 – 19 godina
- c) više od 19 godina
- d) ostalo: _____